

PRAWO KARNE I KRYMINOLOGIA WOBEC KRYZYSÓW XXI WIEKU

**redakcja naukowa Emil W. Plywaczewski
Diana Dajnowicz-Piesiecka, Emilia Jurgielewicz-Delegacz**

Wolters Kluwer

PRAWO KARNE I KRYMINOLOGIA WOBEC KRYZYSÓW XXI WIEKU

**redakcja naukowa Emil W. Pływaczewski
Diana Dajnowicz-Piesiecka, Emilia Jurgielewicz-Delegacz**

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 15 marca 2022 r.

Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez Uniwersytet w Białymstoku

Recenzent

Jerzy Sarnecki, profesor Uniwersytetu w Sztokholmie

Wydawca

Joanna Dzwonnik

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Violet Design

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-235-5

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
---------------------	----

Słowo wstępne od redaktorów naukowych	17
---	----

Część I

Prawnokarne aspekty kryzysów XXI w.

Martyna Baran-Kurasiewicz

Penalizacja bezprawnego przekroczenia granicy państwowej w świetle kryzysu uchodźczego	25
---	----

Szymon Buczyński

Projekt TARGET. Fenomen przemocy z użyciem broni w Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia	40
---	----

Oliwia Czaplińska

Zmiany interpretacji prawnokarnej ochrony życia i zdrowia dziecka w okresie prenatalnym	58
--	----

Diana Dajnowicz-Piesiecka

Obcinanie psom uszu i ogonów – było i minęło? Prawne aspekty kopiowania uszu i ogonów u psów w Polsce	69
--	----

Maciej Długosz

Zachowanie należytej ostrożności w dysponowaniu przedmiotami przez ich właściciela lub osobę posiadającą do nich tytuł prawny w kontekście możliwości orzeczenia ich przepadku w postępowaniu karnoskarbowym – ujęcie doktrynalne, orzecznicze, statystyczne	84
---	----

Krzysztof Gasiński

Subsydiarny akt oskarżenia – nieefektywność działania
organów ścigania czy nadal przysłowiowe pieniactwo 105

Maria Hapunik

Czynności operacyjno-rozpoznawcze a nowe technologie 118

Janusz Kaczmarek, Maciej Kaczmarek

Zmiany w prawie karnym i procedurze karnej w związku
z COVID-19 – konieczność czy wymówka? 134

Anna Kalisz

Nowe standardy w zakresie udzielania ochrony i wsparcia ofiarom
przestępstw w dobie pandemii COVID-19 162

Justyna Karaźniewicz

Regulacje prawne w zakresie pomocy udzielanej cudzoziemcom –
ofiarom handlu ludźmi w tzw. okresie na zastanowienie
i ich znaczenie dla skuteczności postępowań karnych prowadzonych
w tych sprawach 189

Cezary Kąkol

Odpowiedzialność karna za niewłaściwe zabezpieczenie imprezy
masowej pod względem medycznym 203

Agnieszka Kilińska-Pękacz

Zagrożenie życia i zdrowia psychicznego u kobiety w ciąży
jako przesłanki legalnej aborcji z powodu wady płodu.
Kompromisowe rozwiązanie na kryzys aborcyjny w Polsce 216

Magdalena Róża Krysiak

In articulo mortis. Z problematyki prawnokarnej ochrony godności
umierania, czyli czy istnieje prawo do godnej śmierci? 231

Katarzyna Liżyńska

Mediacja jako narzędzie w rozstrzyganiu sporów
pomędzy sprawcą a ofiarą 250

Kamil Łakomy

Rola prawa karnego w zwalczaniu kryzysu klimatycznego 267

Korneliusz Łukasik

Odpowiedzialność karna gwaranta za błąd medyczny 285

Anna Płońska

Polskie prawo karne materialne w obliczu kryzysu
gospodarczego XXI w. 298

Paulina Waszkiewicz

Problematyka przymusowych małżeństw w orzecznictwie
Międzynarodowego Trybunału Karnego 311

Patryk Zieliński

Zakaz tortur w ujęciu krajowym i międzynarodowym
na tle wykonywania kary pozbawienia wolności 323

Część II

Kryminologiczne aspekty kryzysów XXI w.

Luiza Bergcholc

Patostreaming jako nowe wyzwanie dla kryminologii
w kontekście współczesnych cyberzagrożeń 341

Diana Brzezińska

Alkohol jako czynnik wyzwalający zabójstwo 353

Joanna Brzezińska

Różnice między przestępczością kobiet i mężczyzn
– wybrane aspekty 368

Maciej Duda

Kryminologia wobec zjawiska zaginięć osób w Polsce 381

Ewa Figas, Wojciech Rokowski

Patostream: przejaw kryzysu moralnego czy oznaka
nowych wartości? 396

Radosław Jasiński

Wybrane problemy funkcjonowania systemu penitencyjnego
w Federacji Rosyjskiej 408

Emilia Jurgielewicz-Delegacz

Przestępczość w krajach członkowskich Unii Europejskiej
w dobie COVID-19 – spostrzeżenia na podstawie
analizy raportów Europolu 427

Karolina Kamińska-Surówka

Zagrożenie przestępczością graniczną
wobec kryzysu migracyjnego XXI w. 449

Arkadiusz D. Leśniak-Moczuk, Eugeniusz Moczuk

Traumatyczne doświadczenia życiowe nieletnich
a używanie środków psychoaktywnych.
Analiza kryminologiczna na podstawie badań ISRD-3 462

Eliza Mazur

Poczucie sensu życia osób odbywających
karę pozbawienia wolności 474

Ryszard Mochocki

Stalking i jego nowe formy w XXI w. 491

Piotr Mroczo

Znieważanie w internecie w świetle badań empirycznych 504

Szymon Nawrocki

Insider threat jako wyzwanie dla kryminologii XXI w. 528

Liwia Palus

Handel ludźmi jako realne zagrożenie bezpieczeństwa w dobie
kryzysu globalnego spowodowanego pandemią COVID-19 540

Teofil Pietroń

Gry wideo – nowy sposób prania brudnych pieniędzy? 554

Emilia Płońska

Znikające przestępstwa XXI w. 567

*Wiesław Pływaczewski*Badania kryminologiczne w obszarze zielonej przestępczości –
stan obecny i nowe wyzwania na tle współczesnych
zagrożeń cywilizacyjnych 582*Agnieszka Urszula Romanowska-Konopka*

Resocjalizacja penitencjarna w Polsce jako wyzwanie XXI w. 598

*Marta Romańczuk-Grącka*Przemoc położnicza jako kryzys związany z poczuciem
bezpieczeństwa kobiet w XXI w. 616*Paula Seifert*Hazard i przestępczość hazardowa w dobie rozwijającej się
technologii 632*Paulina Sidor-Borek*„Cud Medellin” okiem kryminologa, czyli jak miasto zabójstw,
karteli i wojny zmieniło się w kolorowy cel turystów 646*Katarzyna Staciwa*Prewencja adresowana do potencjalnych sprawców
wykorzystywania seksualnego dzieci 661*Agata Szewczyk*

Samobójstwo jako odpowiedź na samotność 674

Milena Zajkowska

Homicides committed by women – Polish perspective 690

Część III

Prawnokryminologiczne aspekty kryzysów XXI w.

Katarzyna Jagodzińska

Jak nie chronić dzieci przed groomingiem?

Analiza prawnokarna i kryminologiczna działań grup znanych
jako „łowcy pedofilów” 709

Bartłomiej Kowalski

Prawnkarne i kryminologiczne aspekty nielegalnego wydobycia

oraz przemytu bursztynu w Polsce i na Ukrainie 727

Magdalena Okułowicz-Kierczak

Problem migracyjny w Hiszpanii – prawne i kryminologiczne

aspekty zjawiska 740

Justyna Omeljaniuk, Marzena Zieziula

Nielegalne przekroczenie granicy państwa – wybrane aspekty

dogmatyczno-kryminologiczne 759

Grzegorz Skowronek

Hazard jako zjawisko w ujęciu prawnym i kryminologicznym 777

Anna Świerczewska-Gąsiorowska

Współczesna przestępczość seniorów w Polsce

na tle pozakodeksowego prawa karnego 788

Część IV

Varia

Tomasz Berdzik

Bezzałogowe urządzenia pływające i latające jako narzędzie

realizacji ataków terrorystycznych – współczesna problematyka 807

Katarzyna Grott

Tatuowanie ciała – wolny wybór czy „przymus”

powikłany? 824

Magdalena Ickiewicz-Sawicka

Synergia i dyspersja zorganizowanych grup przestępczych
o charakterze mafijnym na Sycylii – konteksty kulturowe 835

Karol Rutkowski

Predictive justice – sprawiedliwość algorytmów 846

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- EKPC** – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.c.** – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.)
- k.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2021 r. poz. 2345 ze zm.)
- k.k.1932** – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.)
- k.k.1969** – ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.)
- k.k.s.** – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2021 r. poz. 408 ze zm.)
- k.k.w.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2021 r. poz. 53 ze zm.)
- Konstytucja RP** – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 534 ze zm.)
- k.w.** – ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2021 r. poz. 2008 ze zm.)
- p.g.g.** – ustawa z 9.06.2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2021 r. poz. 1420 ze zm.)
- pr. bud.** – ustawa z 7.07.1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2021 r. poz. 2351 ze zm.)
- r.z.m.i.m.** – rozporządzenie Ministra Zdrowia z 6.02.2012 r. w sprawie minimalnych wymagań dotyczących zabezpieczenia pod względem medycznym imprezy masowej (Dz.U. poz. 181)

- statut rzymski** – Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie 17.07.1998 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708 ze zm.)
- u.b.i.m.** – ustawa z 20.03.2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 2171 ze zm.)
- u.c.** – ustawa z 12.12.2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2021 r. poz. 2354 ze zm.)
- u.d.l.** – ustawa z 15.04.2011 r. o działalności leczniczej (Dz.U. z 2022 r. poz. 633 ze zm.)
- u.d.p.p.w.** – ustawa z 24.04.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2020 r. poz. 1057 ze zm.)
- u.g.h.** – ustawa z 19.11.2009 r. o grach hazardowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 2094 ze zm.)
- u.o.g.p.** – ustawa z 12.10.1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz.U. z 2022 r. poz. 295)
- u.o.z.** – ustawa z 21.08.1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2022 r. poz. 572)
- u.PRM** – ustawa z 8.09.2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (Dz.U. z 2021 r. poz. 2053 ze zm.)
- u.p.r.o.p.** – ustawa z 7.01.1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. Nr 17, poz. 78 ze zm.)
- u.p.s.** – ustawa z 12.03.2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2021 r. poz. 2268 ze zm.)
- u.r.** – ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2021 r. poz. 217 ze zm.)
- ustawa COVID-19** – ustawa z 2.03.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 2095 ze zm.)
- u.z.l.l.d.** – ustawa z 5.12.1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz.U. z 2021 r. poz. 790 ze zm.)
- u.z.p.p.** – ustawa z 15.07.2011 r. o zawodach pielęgniarki i położnej (Dz.U. z 2022 r. poz. 551)

Publikatory i czasopisma

- BK** – Biuletyn Kryminologiczny (poprzednia nazwa: Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. prof. Stanisława Batawii)

BOE	– Boletín Oficial del Estado
MoP	– Monitor Prawniczy
OSNC	– Orzecznictwo Sądów Polskich. Izba Cywilna
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Karna
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Prokuratura Generalna
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A
PiM	– Prawo i Medycyna
PiP	– Państwo i Prawo
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr.-wkł.	– Prokuratura i Prawo, wkładka
PS	– Przegląd Sądowy
SPU	– Studia Prawnoustrojowe

Inne

CBOS	– Centrum Badania Opinii Społecznej
CPT	– Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkemu lub Ponizającemu Traktowaniu albo Karaniu (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)
CZSW	– Centralny Zarząd Służby Więziennej
ENVR	– Europejska Sieć na rzecz Praw Ofiar (European Network on Victims' Rights)
EOG	– Europejski Obszar Gospodarczy
ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
IOM	– Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (International Organization for Migration)
KCIK	– Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi
KGP	– Komenda Główna Policji
KMP	– komenda miejska Policji
KMPT	– Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur
KWP	– komenda wojewódzka Policji
MSWiA	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
MTK	– Międzynarodowy Trybunał Karny
NIK	– Najwyższa Izba Kontroli

ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
WHO	– Światowa Organizacja Zdrowia (World Health Organization)

SŁOWO WSTĘPNE OD REDAKTORÓW NAUKOWYCH

Ogólnopolskie Forum Młodych Kryminologów (OFMK) to wydarzenie naukowe zainicjowane przez prof. dr. hab. dr. h.c. Emila W. Pływaczewskiego – kierownika Katedry Prawa Karnego i Kryminologii na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku i dyrektora Międzynarodowego Centrum Badań i Ekspertyz Kryminologicznych. Pomysł na tego rodzaju spotkania młodych naukowców był podyktowany chęcią stworzenia przez białostocki ośrodek kryminologiczny wydarzenia, które stałoby się platformą dającą możliwość wymiany doświadczeń i prezentowania wyników badań młodych naukowców. Przez lata jednak idea OFMK ewoluowała i do udziału w obradach zostali zaproszeni także eksperci oraz praktycy zainteresowani i zawodowo związani z kryminologią.

Pierwsza edycja OFMK miała miejsce w Białymstoku w 2016 r.¹, odbyła się pod hasłem „Współczesna przestępczość i patologie społeczne z perspektywy interdyscyplinarnych badań kryminologicznych”. Pokłosiem rozważań podjętych podczas obrad OFMK jest monografia, która ukazała się pod tym samym tytułem w 2017 r.² Druga miała miejsce w 2018 r.³, a hasło przewodnie obrad brzmiało „Przestępczość XXI wieku – szanse

¹ D. Dajnowicz, E. Jurgielewicz-Delegacz, *Sprawozdanie z I Ogólnopolskiego Forum Młodych Kryminologów, Białystok, 19–20 maja 2016 r.*, BK 2016/23, s. 143–147.

² *Współczesna przestępczość i patologie społeczne z perspektywy interdyscyplinarnych badań kryminologicznych*, red. E.W. Pływaczewski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz-Piesiecka, Warszawa 2017.

³ D. Dajnowicz-Piesiecka, E. Jurgielewicz-Delegacz, *Sprawozdanie z II Ogólnopolskiego Forum Młodych Kryminologów, Białystok, 10–11 maja 2018 r.*, BK 2018/25, s. 231–237.

i wyzwania dla kryminologii”. Po raz kolejny efektem rozważań naukowych podjętych podczas konferencji stała się monografia naukowa, wydana w 2019 r.⁴ Hasło wiodące trzeciej edycji OFMK z 2020 r. to „Badania kryminologiczne a praktyka – perspektywa krajowa i międzynarodowa”⁵. Zorganizowane wówczas spotkanie naukowe było wyjątkowe, ponieważ zarówno przygotowania do konferencji, jak i same jej obrady odbywały się w trakcie pandemii COVID-19. Mimo wielu trudności związanych z tym szczególnym czasem zainteresowanie OFMK pozostało duże, co przełożyło się na liczbę uczestników, wygłoszonych przez nich referatów oraz przedłożonych do druku tekstów. Efektem podjętych podczas obrad rozważań jest monografia – już po raz trzeci – wydana przez wydawnictwo Wolters Kluwer⁶.

Trzecie OFMK było inne niż wcześniejsze edycje, nie tylko ze względu na pandemiczne okoliczności – konferencja, jako pierwsza w historii wydarzeń tego rodzaju organizowanych na Uniwersytecie w Białymstoku, została wyróżniona Honorowym Patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy⁷. Ponadto wspomniana edycja Forum została doceniona przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, efektem czego było dofinansowanie wydarzenia z programu „Doskonała Nauka”.

Na maj 2022 r. zaplanowano czwartą edycję OFMK. Będzie to kolejna konferencja, która zostanie zrealizowana podczas trwania pandemii COVID-19. Należy mieć jednak nadzieję, że zachowując środki ostrożności, bezpieczeństwo higieniczno-sanitarne i przestrzegając wszelkich wytycznych związanych z organizacją tego rodzaju spotkań, uda się przeprowadzić obrady stacjonarnie w Białymstoku. Hasło przewodnie czwartego OFMK to „Prawo karne i kryminologia wobec

⁴ *Przestępczość XXI wieku. Szanse i wyzwania dla kryminologii*, red. E.W. Pływaczewski, D. Dajnowicz-Piesiecka, E. Jurgielewicz-Delegacz, Warszawa 2019.

⁵ E. Płońska, *Sprawozdanie z III Ogólnopolskiego Forum Młodych Kryminologów „Badania kryminologiczne a praktyka – perspektywa krajowa i międzynarodowa”*, Białystok 23–25 września 2020 r., „Zeszyty Prawnicze” 2021/2, s. 355–395.

⁶ *Badania kryminologiczne a praktyka. Perspektywa krajowa i międzynarodowa*, red. E.W. Pływaczewski, D. Dajnowicz-Piesiecka, E. Jurgielewicz-Delegacz, Warszawa 2021.

⁷ Wykaz honorowych patronatów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, www.prezydent.pl/aktualnosci/patronaty/rok-2020/art,5,maj-2020-r.html (dostęp: 15.02.2022 r.).

kryzysów XXI w.⁷ Inspiracją do zakreślenia w ten sposób wiodącego zagadnienia obrad była trwająca już od ponad dwóch lat pandemia, która wpłynęła na wiele aspektów życia, w tym również na prawo i przestępczość. Wziąwszy pod uwagę fakt, że XXI w. przyniósł jeszcze wiele innych kryzysów, organizatorzy OFMK postanowili, by stały się one punktem wyjścia do wygłaszanych referatów, a tym samym tekstów zamieszczonych w przedkładanej Państwu monografii.

Ogólnopolskie Forum Młodych Kryminologów po raz kolejny zostanie zorganizowane przez Katedrę Prawa Karnego i Kryminologii Wydziału Prawa UwB, jednakże dążąc do rozwoju interdyscyplinarności OFMK⁸, połączono siły z Instytutem Studiów Kobięcych (ISK)⁹. Instytut ten jest organizacją od lat współpracującą ze środowiskiem naukowym Uniwersytetu w Białymstoku. Prowadzi i upowszechnia badania naukowe dotyczące zwłaszcza tematyki kobiecej, jak też prawnej, edukacyjnej czy z obszaru kultury i sztuki. Inicjatywy ISK kierowane są do społeczności uniwersyteckiej oraz pozaakademickiej, zainteresowanej w szczególności szeroko rozumianą problematyką miejsca kobiet w społeczeństwie, zarówno w dziejach, jak i współczesności.

Konferencja, mimo swej nazwy, jest adresowana do wszystkich, którzy zajmują się prawem karnym, kryminologią, przestępczością i patologiami społecznymi, oczywiście ze szczególnym uwzględnieniem specjalizujących się w tym polu młodych naukowców. Organizatorzy nie wprowadzają ograniczeń wiekowych – do udziału w OFMK zapraszani są zarówno doświadczeni i uznani naukowcy posiadający stopnie i tytuły naukowe (występujący głównie w panelach eksperckich), praktycy, jak i doktoranci oraz studenci ostatnich lat studiów, wiążący swoją przyszłość z prowadzeniem badań naukowych w obszarze prawa karnego i kryminologii. Trydniowe obrady pozwalają na takie opracowanie harmonogramu, by każda zainteresowana osoba, która przeszła pozytywnie etap rejestracji, mogła wziąć udział w OFMK.

⁸ Więcej o Ogólnopolskim Forum Młodych Kryminologów: www.ofmk.uwb.edu.pl (dostęp: 15.02.2022 r.).

⁹ Więcej o Instytucie Studiów Kobięcych: <http://isk.bialystok.pl/> (dostęp: 15.02.2022 r.).

Wzorem poprzedniej edycji Forum również w przypadku OFMK planowanego na maj 2022 r. organizatorzy podejmą starania, by konferencja miała charakter międzynarodowy i dlatego możliwe będzie wygłaszanie referatów w dwóch językach – polskim i angielskim. OFMK to szansa na poszerzenie wiedzy o badaniach prowadzonych przez kryminologów z całego świata, którzy będą uczestniczyli w obradach konferencyjnych. Czwartą edycję OFMK uświetnią – jak we wcześniejszych edycjach – panele eksperckie, podczas których doświadczeni kryminolodzy zarówno z polskich, jak i zagranicznych uczelni przedstawią wyniki swoich analiz, badań, które dotyczą związków między kryzysami XXI w. a prawem karnym i kryminologią. Jeden z paneli eksperckich odbędzie się po raz kolejny pod hasłem „Aktualne problemy prawa karnego i kryminologii. Current Problems of the Penal Law and Criminology”. Inspiracją dla nazwy i tematyki tego panelu jest seria wydawnicza „Current Problems of the Penal Law and Criminology. Aktuelle Probleme des Strafrechts und der Kriminologie”¹⁰, publikowana od lat z inicjatywy prof. dr. hab. dr. h.c. Emila W. Pływaczewskiego – pomysłodawcy i twórcy idei OFMK oraz założyciela Białostockiej Szkoły Kryminologii.

Pisząc o OFMK, warto także podkreślić, że z inicjatywą od samego początku związani są: prof. dr. hab. Ewa M. Guzik-Makaruk, prof. dr. hab. Katarzyna Laskowska i dr. hab. Wojciech Filipkowski, prof. UwB – wchodzący w skład komitetu naukowego konferencji na czele z prof. dr. hab. dr. h.c. Emilem W. Pływaczewskim. Z uwagi na podjętą przy czwartej edycji OFMK współpracę z ISK do wspomnianego komitetu dołączyła prof. dr. hab. Małgorzata Dajnowicz – prezes Zarządu Stowarzyszenia. Koordynatorkami są: dr Diana Dajnowicz-Piesiecka (ds. konferencji) i dr Emilia Jurgielewicz-Delegacz (ds. monografii), zaś mgr Aleksandra Stachelska jest od kilku edycji sekretarzem OFMK. Prace organizacyjno-administracyjne wspierają doktoranci z Katedry Prawa Karnego i Kryminologii Wydziału Prawa UwB, a także studenci, będący głównie członkami Koła Naukowego Prawa Karnego i Kryminologii, i doktoranci Wydziału Prawa UwB. Dzięki współpracy członków Białostockiej

¹⁰ Zob. więcej na temat ostatniego tomu wspomnianej monografii: E.W. Pływaczewski, E.M. Guzik-Makaruk, *Current Problems of the Penal Law and Criminology. Aktuelle Probleme des Strafrechts und der Kriminologie*, Warszawa 2019.

Szkoły Kryminologii od kilku lat kryminologiczne środowisko naukowe ma możliwość prowadzenia kilkudniowych dyskusji o współczesnych wyzwaniach i potrzebach badawczych w obszarze kryminologii oraz innych nauk z nią powiązanych.

Godnym podkreślenia faktem związanym z Ogólnopolskim Forum Młodych Kryminologów jest to, że po raz drugi konferencja i podejmowane podczas niej naukowe, a jednocześnie doniosłe społecznie zagadnienia zostały docenione również przez Ministra Edukacji i Nauki. W związku z tym konferencję dofinansowano z programu „Doskonała Nauka”, wspierającego jednostki organizacyjne działające na rzecz upowszechniania nauki w realizacji projektów, jakie mają na celu prezentację osiągnięć naukowych, w tym najnowszych wyników badań naukowych lub prac rozwojowych, poprzez organizację konferencji naukowych oraz wydawanie monografii naukowych¹¹.

Od początku OFMK pozyskuje patronaty honorowe oraz medialne, jest także wspierane przez licznych partnerów. Wszystkim w tym miejscu serdecznie dziękujemy za udzielone zaufanie i współpracę.

Wydawane dotychczas monografie będące pokłosiem OFMK były przygotowywane po obradach konferencyjnych. Natomiast niniejsze opracowanie po raz pierwszy zostało przygotowane przed obradami, planowanymi na maj 2022 r. W związku z tym w monografii oddawanej w Państwa ręce znajdują się artykuły naukowe autorstwa czynnych uczestników, którzy wystąpią podczas czwartej edycji Ogólnopolskiego Forum Młodych Kryminologów. Celem powstania niniejszej książki było poszerzenie wiedzy naukowej dotyczącej prawnych i kryminologicznych aspektów kryzysów XXI w.

Artykuły opublikowane w monografii prezentują wyniki różnorodnych badań i mają charakter bardzo często interdyscyplinarny. Zamieszczone

¹¹ IV Ogólnopolskie Forum Młodych Kryminologów dofinansowano ze środków budżetu państwa w ramach programu „Doskonała Nauka” Ministra Edukacji i Nauki w ramach projektu „IV Ogólnopolskie Forum Młodych Kryminologów *Prawo karne i kryminologia wobec kryzysów XXI w.*” (nr DNK/SN/514450/2021). Wartość dofinansowania: 77 000 zł, całkowity koszt: 97 000 zł.

w opracowaniu teksty odnoszą się do kryzysów, które miały/mają miejsce w XXI w. Mowa tutaj m.in. o kryzysie migracyjnym, gospodarczym, aksjologicznym związanym z kryzysem rodziny, a także kryzysach dotyczących poczucia bezpieczeństwa, moralności czy tożsamości człowieka i społeczeństwa. W ocenie redaktorów naukowych w tej zbiorowej monografii pojawiło się wiele ciekawych tekstów, dotyczących m.in. przemocy położniczej, tzw. zjawiska *insider threat*, problemu migracyjnego, błędów medycznych, prawnokarnych aspektów przerwania ciąży, tzw. ustaw covidowych, wpływu nowych technologii na czynności operacyjno-rozpoznawcze, patologii społecznych, przestępczości w dobie pandemii COVID-19, przestępczości przeciwko zwierzętom czy w internecie, zaginięć osób w Polsce, zielonej przestępczości, przestępczości seniorów.

Przedkładając Państwu niniejszą monografię, jako redaktorzy naukowicy liczymy na życzliwe jej przyjęcie. Pokładamy głębokie nadzieje, że okaże się ona interesująca i przydatna zarówno przedstawicielom świata nauki, jak i praktyki. Liczymy, że będzie stanowiła po raz kolejny nowatorski wkład w rozwój i popularyzowanie wiedzy z zakresu kryminologii, prawa karnego, socjologii, pedagogiki, a także innych nauk pokrewnych i funkcjonalnie związanych z problematyką przestępczości oraz patologii społecznych. Na podkreślenie zasługuje fakt, że opracowanie jest przykładem międzypokoleniowej współpracy naukowej, ponieważ powstało dzięki młodym naukowcom oraz badaczom reprezentującym bardziej doświadczone pokolenie kryminologów i karnistów.

W tym miejscu pragniemy podziękować Naszemu Przyjacielowi, Panu Profesorowi Jerzemu Sarneckiemu, reprezentującemu Uniwersytet w Sztokholmie, wybitnemu kryminologowi i socjologowi, który zgodził się zrecenzować prace opublikowane w niniejszym tomie. Jego cenne rady oraz wskazówki wywarły wpływ na ostateczny kształt i charakter monografii.

Emil W. Pływaczewski
Diana Dajnowicz-Piesiecka
Emilia Jurgielewicz-Delegacz

Część I

**PRAWNOKARNE ASPEKTY
KRYZYSÓW XXI W.**

Martyna Baran-Kurasiewicz

PENALIZACJA BEZPRAWNEGO PRZEKROCZENIA GRANICY PAŃSTWOWEJ W ŚWIETLE KRYZYSU UCHODŹCZEGO

1. Uwagi wstępne

W ostatnich latach w Europie nasiliła się tendencja migracyjna. O ile migracja legalna wiąże się z pozytywnymi efektami, o tyle migracja nielegalna stanowi poważny problem, z którym obecnie mierzy się duża część krajów europejskich, w tym także Polska. Obok migracji ekonomicznej, która do tej pory wiodła prym w Europie, jawiącej się jako obszar bardzo atrakcyjny ekonomicznie, na pierwszy plan wysuwa się migracja uchodźcza. Obecny stan rzeczy i wzrost migracji uchodźczej nierozzerwalnie wiążą się chociażby z wojną domową w Syrii, przejściem władzy przez talibów w Afganistanie czy konfliktem na Ukrainie¹. W poszukiwaniu lepszego jutra ludzie, napędzani strachem i niepewnością, poszukują stabilizacji w krajach Europy Zachodniej.

Ponieważ migracja jest zjawiskiem trudnym do skontrolowania, nielegalne przekraczanie granic staje się palącym problemem wielu państw². Niewątpliwie napływ ludności z Bliskiego Wschodu, Azji czy Afryki wymaga

¹ M. Trybus, *Nielegalne przekroczenie granicy – aspekty prawnokarne*, SPU 2019/46, s. 439–440.

² K. Laskowska, M. Perkowska, *Przestępstwo nielegalnego przekroczenia polskiej granicy w ujęciu empirycznym*, „Prawo w Działaniu. Sprawy karne” 2020/43, s. 9.

od państw strefy Schengen i Unii Europejskiej współpracy przy ochronie granic, zarówno na szczeblu międzynarodowym, jak i krajowym.

Definicję granicy państwowej znajdziemy w ustawie z 12.10.1990 r. o ochronie granicy państwowej³. Zgodnie z jej art. 1: „Granicą Rzeczypospolitej Polskiej, zwaną dalej «granicą państwową», jest powierzchnia pionowa przechodząca przez linię graniczną, oddzielająca terytorium państwa polskiego od terytoriów innych państw i od morza pełnego. Granica państwowa rozgranicza również przestrzeń powietrzną, wody i wnętrze ziemi”. Ustawa ta stanowi najważniejszy akt prawny regulujący przekraczanie i ochronę polskich granic.

Obok wyżej wymienionej ustawy bardzo ważnym aktem prawnym zapewniającym ochronę naszych granic jest tzw. kodeks graniczny Schengen, czyli rozporządzenie (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 15.03.2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice⁴. Obecnie kodeks graniczny obowiązuje w brzmieniu rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z 9.03.2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen)⁵.

W kodeksie granicznym Schengen wskazano, że istnieją dwa rodzaje granic: granice wewnętrzne i granice zewnętrzne. Pojęcia te zostały wprost zdefiniowane w kodeksie:

- 1) granice wewnętrzne oznaczają:
 - a) wspólne granice lądowe państw członkowskich, w tym granice na rzekach i jeziorach,
 - b) porty lotnicze państw członkowskich przeznaczone do lotów wewnętrznych,
 - c) porty morskie, rzeczne i porty na jeziorach państw członkowskich służące do regularnych wewnętrznych połączeń promowych (art. 2 pkt 1);

³ Dz.U. z 2019 r. poz. 1776 ze zm.

⁴ Dz.Urz. UE L 105, s. 1, ze zm.

⁵ Dz.Urz. UE L 77, s. 1, ze zm.; zob. też K. Banasik, *Penalizacja bezprawnego przekroczenia granicy państwowej*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i materiały” 2017/1, s. 6.

- 2) granice zewnętrzne oznaczają granice lądowe, w tym granice na rzekach i jeziorach, oraz granice morskie państw członkowskich, a także ich porty lotnicze, porty rzeczne, porty morskie i porty na jeziorach, pod warunkiem że nie stanowią one granic wewnętrznych (art. 2 pkt 2).

Polska ma zatem dwa rodzaje granic. Granicą wewnętrzną jest granica Rzeczypospolitej Polskiej z Republiką Czeską, Republiką Słowacką i Republiką Litewską, jak również z Republiką Federalną Niemiec. Granicą zewnętrzną jest zaś granica Rzeczypospolitej Polskiej z Federacją Rosyjską, Republiką Białorusi i Ukrainą, czyli z państwami niebędącymi członkami Unii Europejskiej⁶.

Kodeks graniczny stanowi w art. 5, że przekraczanie granic zewnętrznych dozwolone jest jedynie na przejściach granicznych i w ustalonych godzinach ich otwarcia. Co do granic wewnętrznych art. 22 kodeksu przewiduje, że granice mogą być przekraczane w każdym miejscu bez dokonywania odprawy granicznej. Z punktu widzenia niniejszej publikacji najważniejszy zdaje się art. 5 ust. 3 kodeksu granicznego, który stanowi, że państwa członkowskie wprowadzają sankcje, zgodnie z ich prawem krajowym, za niedozwolone przekraczanie granic zewnętrznych w innych miejscach niż przejścia graniczne.

W kodeksie granicznym Schengen (art. 6) zaakcentowano, że w interesie wszystkich państw członkowskich leży zachowanie bezpieczeństwa i kontroli na granicach zewnętrznych. Wedle kodeksu kontrola graniczna ma zapobiegać nielegalnej imigracji, zagrożeniom dla bezpieczeństwa wewnętrznego Unii czy handlowi ludźmi.

Odnosząc się do polskiej ustawy o ochronie granicy państwowej, należy wspomnieć, że art. 14 jasno wskazuje, iż przekroczenie granicy państwowej jest możliwe na podstawie dokumentów uprawniających do jej przekroczenia, nadto wskazuje, że przekroczenie granicy państwowej wewnętrznej następuje na zasadach wskazanych w kodeksie z Schengen.

⁶ K. Banasik, *Penalizacja...*, s. 6–7.

Przekraczanie granicy państwowej mającej charakter zewnętrznej uregulowane jest w artykule kolejnym, który stanowi, że osoby przekraczające tę granicę muszą poddać się kontroli granicznej w zakresie określonym przez kodeks graniczny z Schengen oraz innymi przepisami odrębnymi, wykonywanej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej.

Należy uznać, że Polska realizuje postulat zawarty w art. 5 ust. 3 kodeksu granicznego Schengen i wprowadza sankcje za bezprawne przekraczanie zewnętrznej granicy państwowej w miejscach innych niż przystosowane do tego przejścia graniczne. Sankcje za bezprawne przekroczenie granic zewnętrznych przewidziane są zarówno w Kodeksie wykroczeń (art. 49a), jak i w Kodeksie karnym (art. 264).

2. Charakterystyka przestępstwa nielegalnego przekroczenia granicy

Artykuł 264 § 2 k.k. brzmi: „Kto wbrew przepisom przekracza granicę Rzeczypospolitej Polskiej, używając przemocy, groźby, podstępów lub we współdziałaniu z innymi osobami, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

Przepis ten znajduje zastosowanie w przypadku, gdy do przekroczenia granicy doszło przy użyciu przemocy, groźby, podstępów lub we współdziałaniu z innymi osobami. Jeśli zaś do przekroczenia granicy doszło bez użycia przemocy, groźby, podstępów czy bez współpracy z innymi osobami, to mówimy o tzw. zwykłym nielegalnym przekroczeniu granicy, stanowiącym wykroczenie z art. 49a k.w.⁷

Artykuł 264 § 3 k.k. przewiduje odpowiedzialność za organizowanie innym osobom nielegalnego przekroczenia granicy i stanowi: „Kto organizuje innym osobom przekraczanie wbrew przepisom granicy Rzeczypospolitej Polskiej, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”.

⁷ M. Trybus, *Nielegalne...*, s. 441.

Przyjmuje się, że zarówno przepis art. 264 k.k., jak i przepis art. 49a k.w. chronią nienaruszalność granicy państwowej przed jej bezprawnym przekraczaniem i taki jest bezpośredni przedmiot ich ochrony⁸. Ustawodawca zaliczył nielegalne przekraczanie granicy do grupy przestępstw przeciwko porządkowi publicznemu. Przyjmuje się, że porządek publiczny przejawia się również w przestrzeganiu zasad legalnego pobytu cudzoziemców na terytorium Polski⁹. Uznaje się także, że pośrednio przepis ten chroni bezpieczeństwo naszego państwa, a także wszystkich państw strefy Schengen¹⁰.

Podmiotem czynu zabronionego może być każdy, przestępstwa te należą więc do przestępstw powszechnych¹¹.

Przestępstwa określone w art. 264 § 2 i 3 k.k. są przestępstwami, które – jak się uznaje – mogą być popełnione tylko umyślnie w zamiarze bezpośrednim. Zachowanie sprawcy przestępstwa z § 2 jest nakierowane na osiągnięcie celu w postaci przekroczenia granicy RP¹². W przypadku § 3 czasownik „organizuje” również zdaje się przesądzać o zamiarze bezpośrednim sprawcy.

Czyn zabroniony stypizowany w art. 264 § 2 k.k. może zostać popełniony tylko przez działanie. Kodeks karny nie uszczegóławia, w jaki sposób ma dojść do tego przekroczenia, przyjmuje się więc, że przekroczenie granicy może odbywać się w różnych formach (przejście, przejechanie, przepłynięcie, przelot), przy użyciu różnych środków transportu¹³. Czyn zabroniony stypizowany w § 3 można zaś popełnić zarówno przez działanie, jak i przez zaniechanie¹⁴.

⁸ M. Jachimowicz, *Nowe zasady odpowiedzialności za nielegalne przekroczenie granicy RP*, Prok. i Pr. 2006/5, s. 50.

⁹ A. Lach [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2016, s. 1127.

¹⁰ Z. Cwiakalski [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 212–277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, s. 595.

¹¹ A. Herzog [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2015, s. 1626.

¹² A. Herzog [w:] *Kodeks...*, red. R.A. Stefański, s. 1626.

¹³ Z. Cwiakalski [w:] *Kodeks...*, t. 2, red. W. Wróbel, A. Zoll, s. 596.

¹⁴ A. Herzog [w:] *Kodeks...*, red. R.A. Stefański, s. 1626.

Jak wyszczególniono, nie każde nielegalne przekroczenie granicy będzie wypełniało znamiona przestępstwa stypizowanego w art. 264 § 2 k.k., ale tylko takie, któremu towarzyszy użycie groźby, przemocy, podstępu albo współdziałanie z innymi osobami.

Znamię użycia przemocy wiąże się bezpośrednio z użyciem siły fizycznej przeciwko innej osobie, np. strażnikowi granicznemu, lub przeciwko rzeczy, np. barierze na przejściu granicznym, i zmierza wprost do przekroczenia granicy¹⁵.

Groźba może być skierowana tylko do osób, a pojęcie groźby należy rozumieć zgodnie z art. 115 § 12 k.k.¹⁶ W groźbie chodzi o takie oddziaływanie na psychikę danej osoby, aby wywołać u niej stan obawy przed spełnieniem się groźby. Adresatem takiej groźby będzie najczęściej strażnik graniczny.

Podstęp będzie wymagał użycia pewnego zabiegu do zmylenia, oszukiwania kogoś (najczęściej strażnika granicznego) w celu przekroczenia granicy, np. wywołania zamieszania podczas przekraczania granicy, posłużenia się sfałszowanymi dokumentami, podania się za kogoś innego¹⁷.

Zachowanie polegające na współdziałaniu z innymi osobami oznacza współpracę z co najmniej dwiema osobami. Osoby, z którymi się współdziała, mogą również przekraczać granicę albo mogą to być jedynie osoby, które przekroczenie granicy ułatwiają¹⁸. Przyjmuje się, że osoby współdziałające nie muszą się znać bezpośrednio.

Czynność sprawcza, jeśli chodzi o czyn z art. 264 § 3 k.k., polega na organizowaniu innym osobom przekroczenia granicy wbrew przepisom. Ewidentnym celem tego przepisu jest walka z grupami przestępczymi, które trudnią się przemytem osób¹⁹. Organizowanie polegać ma na

¹⁵ I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 486.

¹⁶ A. Herzog [w:] *Kodeks...*, red. R.A. Stefański, s. 1625.

¹⁷ A. Herzog [w:] *Kodeks...*, red. R.A. Stefański, s. 1625.

¹⁸ A. Herzog [w:] *Kodeks...*, red. R.A. Stefański, s. 1625.

¹⁹ M. Jachimowicz, *Nowe zasady...*, s. 60.

przygotowaniu, ustalaniu sposobu przekraczania granicy²⁰. Nie musi sprowadzać się do samej pomocy w fizycznym przekraczaniu granicy, może polegać na staraniach zapewnienia osobom nielegalnie przekraczającym granicę miejsc przechowania, środków przewozu tych osób do określonych miejsc²¹, udostępnianiu miejsc noclegowych, sporządzaniu planu trasy, pobieraniu opłat za przewóz, dostarczaniu dokumentów, jak również przedmiotów pomocnych przy przekroczeniu granicy, takich jak noktowizor, latarka, ciemna odzież²². Z występkami z § 3 mamy do czynienia także wtedy, gdy przekroczenie granicy innym osobom zorganizuje się jednorazowo; nie jest konieczna powtarzalność tych czynności²³. Najczęściej organizowaniem nielegalnego przekroczenia granicy zajmują się grupy przestępcze, które jednocześnie obok art. 264 § 3 k.k. ponoszą odpowiedzialność na podstawie art. 258 k.k. – oba powiązane ze sobą przestępstwa umownie nazywa się „przerzutem ludzi”²⁴.

Wokół przestępstwa stypizowanego w art. 264 k.k. narosły również kontrowersje. W literaturze można znaleźć sprzeczne stanowiska dotyczące charakteru typów czynów zabronionych określonych w art. 264 k.k. Znajdują się tacy, którzy twierdzą, że § 3 jest typem kwalifikowanym w stosunku do czynu określonego w § 2²⁵. Jeszcze inni uważają, że oba przepisy zawierają typy podstawowe²⁶. Autorka publikacji zgadza się z drugim poglądem. W doktrynie przyjmuje się, że typ kwalifikowany przestępstwa musi zawierać w opisie czynu wszystkie znamiona czynu podstawowego oraz musi posiadać jakieś dodatkowe znamię/znamię. W przypadku przepisu art. 264 k.k. taka sytuacja nie zachodzi. Każdy z paragrafów zawiera odmiennie wskazane znamiona. Czyn określony

²⁰ E.W. Pływaczewski [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, Komentarz. Art. 117–221, red. O. Górniok, Warszawa 2004, s. 392.

²¹ A. Herzog [w:] *Kodeks...*, red. R.A. Stefański, s. 1626.

²² M. Jachimowicz, *Nowe zasady...*, s. 60.

²³ A. Herzog [w:] *Kodeks...*, red. R.A. Stefański, s. 1626.

²⁴ K. Laskowska, *Zorganizowany przerzut ludzi przez polskie granice w świetle wyników badań empirycznych*, SPU 2018/40, s. 274.

²⁵ D. Gruszecka [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2014, s. 961.

²⁶ A. Herzog [w:] *Kodeks...*, red. R.A. Stefański, s. 1625.

w § 3 jest zagrożony karą surowszą, jednak to nie decyduje o jego kwalifikowanym charakterze, mogą bowiem istnieć dwa podstawowe typy przestępstwa związanego z bezprawnym przekroczeniem granicy.

Kolejny spór dotyczy kwestii, kiedy dochodzi do występku z art. 264 § 3 k.k. Część doktryny jest zdania, że wystarczy jednorazowe zorganizowanie przekroczenia granicy²⁷. Według innego poglądu zwrot „organizuje przekraczanie” oznacza, że do popełnienia tego występku wymagana jest powtarzalność zachowań sprawcy, a nie jednorazowe zachowanie²⁸. Skupiając się na kwestii, jak należy rozumieć „przekraczanie” – czy jest to zachowanie jednorazowe, czy też kilkukrotne – należy odnieść się do języka, jakim posługuje się ustawodawca. We wszystkich przepisach Kodeksu karnego znajdziemy czasowniki użyte w czasie teraźniejszym: „zabiera”, „zabija” i nie mamy co do tych zwrotów wątpliwości, że chodzi już o jednorazowe działanie. Dlaczego więc w tej sytuacji pojawiają się jakieś wątpliwości? W § 2 powołanego artykułu ustawodawca także użył słowa „przekracza”, a jednak nie ma wątpliwości, że chodzi już o jednorazowe przekroczenie granicy, nie zaś, że trzeba ją przekroczyć kilka razy, by popełnić czyn zabroniony²⁹.

3. Czy uchodźca i przemytnik mogą dopuścić się realizacji znamion czynu określonego w art. 264 k.k.?

W dobie obecnego kryzysu uchodźczego na granicy polsko-białoruskiej nasuwa się pytanie, czy cudzoziemcy uciekający przed prześladowaniami lub wojną mogą dopuścić się popełnienia tego przestępstwa. Mając na uwadze zobowiązanie Polski do przestrzegania konwencji genewskiej o statusie uchodźców³⁰, która w art. 31 wprost zakazuje nakładania kar za

²⁷ A. Michalska-Warias [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz*. Art. 222–316, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2013, s. 395–396.

²⁸ M. Kalitowski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2014, s. 1385.

²⁹ K. Banasik, *Penalizacja...*, s. 12.

³⁰ Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie 28.07.1951 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515).

nielegalny wjazd lub pobyt cudzoziemców, którzy przybyli bezpośrednio z miejsc, w których ich życiu lub wolności zagraża niebezpieczeństwo w rozumieniu art. 1 konwencji, pod warunkiem że zgłoszą się bezwzględnie do władz i przedstawią wiarygodne powody swego nielegalnego wjazdu/pobytu, wydawać by się mogło, że nie. Jednak wszystko zależy od okoliczności. W związku z powyższym na organach ścigania spoczywa obowiązek ustalenia, czy zatrzymany jest uchodźcą w rozumieniu konwencji genewskiej, czy przybywa z kraju, w którym jego życiu lub wolności coś zagraża, oraz czy bezzwzględnie zgłosił się do władz. W razie spełnienia tych przesłanek niemożliwe będzie ukaranie takiej osoby z art. 264 § 2 k.k.³¹

Co więcej, w prawie międzynarodowym panuje zasada tzw. *non-refoulement* (art. 33 konwencji genewskiej), która stanowi, że osoby, której odmówiono przyznania statusu uchodźcy, nie wolno deportować do kraju, w którym groziłoby jej niebezpieczeństwo prześladowania. W takim wypadku państwo powinno otoczyć taką osobę inną formą ochrony.

Zgodnie z ustawą z 13.06.2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej³² cudzoziemcy mogą zwrócić się o ochronę międzynarodową, składając stosowny wniosek u straży granicznej. Pytanie, czy osoby koczujące na granicy polsko-białoruskiej mają w ogóle możliwość złożenia stosownego wniosku.

Według raportu sporządzonego przez Helsińską Fundację Praw Człowieka: „Osoby poszukujące ochrony międzynarodowej mają prawo do wystąpienia ze stosownym wnioskiem do dowolnych funkcjonariuszy państwowych i w dowolnym miejscu, także poza przejściami granicznymi; wniosek taki nie musi mieć żadnej określonej formy. Wobec cudzoziemców stawiających się na przejściach granicznych, jak i tych przekraczających granicę w sposób nieuregulowany, na pozostałych jej odcinkach, w przypadku, gdy nie występują oni z wnioskiem o udzielenie ochrony międzynarodowej, powinny być wszczynane postępowania: w sprawie odmowy wjazdu lub w sprawie zobowiązania do powrotu;

³¹ M. Jachimowicz, *Nowe zasady...*, s. 63.

³² Dz.U. z 2021 r. poz. 1108 ze zm.

ani prawo krajowe ani prawo unijne nie przewidują możliwości faktycznego odsyłania cudzoziemców poza granicę państwa, bez wydania odpowiedniej decyzji³³.

Wraz z napływem migrantów na granicy rośnie liczba nielegalnych przemytów. Coraz więcej osób decyduje się na zorganizowanie przejazdu imigrantom i pomoc w dostaniu się do Niemiec. Obecnie osoby przewożące migrantów zyskały miano „kurierów”, z uwagi na to, że odbierają imigrantów z różnych miejsc, np. z lasu, i wiozą na Zachód. W listopadzie 2021 r. oficjalne dane mówiły o 370 przemytnikach polskiego pochodzenia, którzy w tym roku usłyszeli zarzut organizowania nielegalnego przekroczenia granicy³⁴.

Pozostaje pytanie, czy z art. 264 § 3 k.k. będą odpowiadały także osoby takie jak mieszkańcy przygranicznych wiosek udzielający bieżącej pomocy migrantom poprzez udzielenie schronienia, nakarmienie, dostarczenie ubrań. Na to pytanie raczej należałoby odpowiedzieć przecząco. Zdaje się, że osoby udzielające schronienia będą mogły ponieść odpowiedzialność na podstawie art. 264a k.k., który w § 1 brzmi: „Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, umożliwia lub ułatwia innej osobie pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wbrew przepisom, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5” – ale tylko w przypadku wykazania, że zrobiły to dla uzyskania korzyści majątkowej. Zgodnie zaś z § 2: „W wyjątkowych wypadkach, gdy sprawca nie osiągnął korzyści majątkowej, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia”³⁵. Strona podmiotowa przestępstwa z art. 264a ma charakter kierunkowy, co oznacza, że zachowanie sprawcy musi być nakierowane na jego

³³ M. Górczyńska, *Analiza prawna sytuacji na polsko-białoruskiej granicy, Stan na dzień: 9 września 2021 r.*, https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2021/09/Analiza-prawna-sytuacji-na-polsko-bialoruskiej-granicy_9.09.2021.pdf (dostęp: 10.02.2022 r.).

³⁴ I. Kacprzak, G. Zawadka, *Śledczy zbierają dowody przeciw Białorusi ws. przemytu ludzi*, <https://www.rp.pl/polityka/art19096351-sledczy-zbioraja-dowody-przeciw-bialorusi-ws-przemytu-ludzi> (dostęp: 10.02.2022 r.).

³⁵ A. Grześkowiak [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, Legalis, art. 264a, nb 7.

popęlnienie i uzyskanie korzyści majątkowej³⁶. Jeśli zachowanie miało na celu jedynie udzielenie pomocy osobom potrzebującym, bez uzyskania dodatkowych korzyści, to zgodnie z art. 162 k.k. pomagający byli wręcz zobowiązani do jej udzielenia, nie popełnili zaś czynu określonego w art. 264a k.k.

Jeśli chodzi zaś o kwestie dostarczania pożywienia, wody – zdaje się, że odmowa byłaby sprzeczna z zasadami współżycia społecznego czy prawem humanitarnym. Istotną kwestią będzie więc ustalenie, czy działanie tych osób miało na celu umożliwienie lub ułatwienie nielegalnego pobytu na terytorium RP, czy też celem było udzielenie pomocy humanitarnej osobom znajdującym się w stanie zagrożenia życia i zdrowia. Cytując profesor Ewę Łętowską: „Pomoc humanitarna obroni się w sądzie. Ale uwaga, nawet największa szlachetność motywów nie znosi karalności”³⁷. Oznaczać to może tyle, że pomagać można, ale zawsze trzeba mieć na uwadze brzmienie przepisów karnych.

4. Uwagi końcowe

Według przekazanych przez Straż Graniczną danych w 2019 r. było 2601 przypadków przekroczenia bądź usiłowania nielegalnego przekroczenia granicy.

W 2020 r. na granicach Polski, będących granicami zewnętrznymi UE, zatrzymano 2238 obywateli państw trzecich, którzy nielegalnie próbowali przekroczyć granicę. W przejściach granicznych zatrzymano 2002 osoby. Aż 236 osób próbowało nielegalnie dostać się do Polski przez tzw. zieloną granicę. Wśród nich najwięcej było obywateli Rosji – 59 i Turcji – 42 osoby³⁸.

³⁶ A. Grześkowiak [w:] *Kodeks...*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, art. 264a, nb 7.

³⁷ I. Nazaruk, P. Pacewicz, *Jak legalnie pomóc osobom, które nielegalnie przekroczyły granicę? 15 pytań. Komentarz prof. Łętowskiej*, <https://oko.press/jak-legalnie-pomoc-osobom-ktore-nielegalnie-przekroczyly-granice/> (dostęp: 10.02.2022 r.).

³⁸ Komenda Główna Straży Granicznej, *Informacja statystyczna za rok 2019*, Warszawa 2019, s. 12.

Zdaje się, że rok 2021 był rokiem rekordowym, jeśli chodzi o próby przekroczenia polskiej granicy zewnętrznej, gdyż panuje wyjątkowa sytuacja na granicy polsko-białoruskiej. Straż Graniczna podaje, że od początku kryzysu na granicy polsko-białoruskiej odnotowano ponad 28,5 tys. prób nielegalnego przekroczenia granicy. W sierpniu było ich ponad 3,5 tys., we wrześniu już 7,7 tys., a w październiku 17,3 tys. Próby nielegalnego przekroczenia dotyczą głównie odcinka podlegającego ochronie Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej (pozostała część granicy z Białorusią podlega Nadbużańskiemu Oddziałowi Straży Granicznej)³⁹.

W okresie od 4.08 do 11.11.2021 r. najczęściej zatrzymanych osób pochodziło z: Iraku (blisko 600), Afganistanu (ponad 150), Syrii (blisko 100), Demokratycznej Republiki Konga (29), Turcji (26), Iranu (18)⁴⁰. Brak jest danych podawanych przez Straż Graniczną wskazujących na to, ile z tych osób miało możliwość złożenia wniosku o ochronę międzynarodową i ile osób takowy wniosek złożyło.

Podsumowując całość powyższych rozważań, należy skonstatować, że przestępstwo nielegalnego przekroczenia granicy nie może być pojęte przez uchodźcę, w rozumieniu konwencji genewskiej. Osoby organizujące innym nielegalne przekraczanie granicy lub organizujące transport, miejsce przechowania osobom, które już nielegalnie ją przekroczyły, będą odpowiadały na podstawie art. 264 § 3 k.k. bądź też na podstawie art. 264a k.k., jeśli uzyskały z tego tytułu korzyść majątkową.

Osobom kierującym się chęcią pomocy potrzebującym, podejmującym działania ratujące ich życie i zdrowie nie będzie można przypisać odpowiedzialności z art. 264 i 264a k.k.

³⁹ A. Mikulska, „Każda noc to perspektywa kolejnych ofiar”. Grupa Granica opublikowała raport o kryzysie humanitarnym, <https://oko.press/grupa-granica-opublikowala-raport-o-kryzysie-humanitarnym/> (dostęp: 10.02.2022 r.).

⁴⁰ A. Mikulska, „Każda noc...

Streszczenie

Celem niniejszej publikacji jest przybliżenie problemu penalizacji bezprawnego przekroczenia granicy państwowej w świetle obecnego kryzysu uchodźczego panującego w Europie. Autorka podejmuje próbę odpowiedzi na pytania, czy osoby usiłujące przekroczyć granicę w celu ucieczki przed prześladowaniami mogą odpowiadać z przepisu art. 264 k.k., jak również czy odpowiedzą na podstawie tego przepisu osoby, które organizują przemyt uchodźców.

Przepisy Kodeksu karnego dotyczące nielegalnego przekroczenia granicy nie cieszą się wielkim zainteresowaniem w literaturze i dość rzadko są przedmiotem dogłębnych rozważań. Treść przepisów wydaje się jasna, jednakże autorka publikacji dopatruje się pewnych kontrowersji występujących w doktrynie i stanowią one także przedmiot jej rozważań.

Słowa kluczowe: bezprawne przekroczenie granicy, granica wewnętrzna, granica zewnętrzna, penalizacja nielegalnego przekroczenia granicy

MARTYNA BARAN-KURASIEWICZ – Zakład Prawa Karnego i Kryminologii, Wydział Prawa i Nauk Społecznych, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
ORCID: 0000-0001-8431-8849

Bibliografia

Literatura

- Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973
Banasik K., *Penalizacja bezprawnego przekroczenia granicy państwowej*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i materiały” 2017/1
Ćwiąkański Z. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 212–277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017
Gruszecka D. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2014

- Grześkowiak A. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, Legalis
- Herzog A. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2015
- Jachimowicz M., *Nowe zasady odpowiedzialności za nielegalne przekroczenie granicy RP*, Prok. i Pr. 2006/5
- Kalitowski M. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2014
- Lach A. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2016
- Laskowska K., *Zorganizowany przerzut ludzi przez polskie granice w świetle wyników badań empirycznych*, SPU 2018/40
- Laskowska K., Perkowska M., *Przestępstwo nielegalnego przekroczenia polskiej granicy w ujęciu empirycznym*, „Prawo w Działaniu. Sprawy karne” 2020/43
- Michalska-Warias A. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz. Art. 222–316*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2013
- Pływaczewski E.W. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz. Art. 117–221*, red. O. Górniok, Warszawa 2004
- Trybus M., *Nielegalne przekroczenie granicy – aspekty prawnokarne*, SPU 2019/46

Źródła internetowe

- Górczyńska M., *Analiza prawna sytuacji na polsko-białoruskiej granicy, Stan na dzień: 9 września 2021 r.*, https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2021/09/Analiza-prawna-sytuacji-na-polsko-bialoruskiej-granicy_9.09.2021.pdf (dostęp: 10.02.2022 r.)
- Kacprzak I., Zawadka G., *Śledczy zbierają dowody przeciw Białorusi ws. przemytu ludzi*, <https://www.rp.pl/polityka/art19096351-sledczy-zbieraja-dowody-przeciw-bialorusi-ws-przemytu-ludzi> (dostęp: 10.02.2022 r.)
- Nazaruk I., Pacewicz P., *Jak legalnie pomóc osobom, które nielegalnie przekroczyły granicę? 15 pytań. Komentarz prof. Łętowskiej*, <https://oko.press/jak-legalnie-pomoc-osobom-ktore-nielegalnie-przekroczyly-granice/> (dostęp: 10.02.2022 r.)
- Mikulska A., „Każda noc to perspektywa kolejnych ofiar”. Grupa Granica opublikowała raport o kryzysie humanitarnym, <https://oko.press/grupa-granica-opublikowala-raport-o-kryzysie-humanitarnym/> (dostęp: 10.02.2022 r.)

Akty prawne

- Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie 28.07.1951 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515)
- Rozporządzenie (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 15.03.2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (Dz.Urz. UE L 105, s. 1, ze zm.)

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z 9.03.2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen) (Dz.Urz. UE L 77, s. 1, ze zm.)

Ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2021 r. poz. 2008 ze zm.)

Ustawa z 12.10.1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz.U. z 2019 r. poz. 1776 ze zm.)

Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2021 r. poz. 2345 ze zm.)

Ustawa z 13.06.2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2021 r. poz. 1108 ze zm.)

Szymon Buczyński

PROJEKT TARGET. FENOMEN PRZEMOCY Z UŻYCIEM BRONI W UNII EUROPEJSKIEJ – WYBRANE ZAGADNIENIA

1. Wprowadzenie

Unia Europejska podejmowała liczne inicjatywy, dążąc do optymalnego zarządzania bronią palną na poziomie legislacji, jak też egzekucji prawa. Projekt TARGET ma na celu ustalenie obrazu fenomenologicznego obejmującego zbadanie skali oraz cech przemocy z użyciem broni palnej w Europie XXI w., ze szczególnym uwzględnieniem wpływu nielegalnego handlu bronią palną na przemoc z jej użyciem. Wnioski zawarte w tym artykule podsumowują najistotniejsze dotychczasowe rezultaty analiz przeprowadzonych w ramach grantu¹. Ta inicjatywa badawcza stanowi kontynuację dwóch innych ważnych projektów przeprowadzonych przez Flemish Peace Institute (FPI), a mianowicie SAFTE i DIVERT². W ramach projektu SAFTE gromadzono informacje dotyczące sposobów

¹ Badania przeprowadzone w ramach projektu FPI/4500037257 (TARGET) wypełniają zdiagnozowaną lukę w literaturze naukowej odnoszącą się do wpływu nielegalnego handlu bronią palną na przemoc z użyciem broni w Europie. Przedmiot badawczy inicjatywy koresponduje także z pracami podejmowanymi przez powołany w 2012 r. na WPiA UWM w Olsztynie Zespół Analityczno-Badawczy do spraw Nielegalnych Rynków.

² Więcej informacji dotyczących badawczej działalności FPI, w tym publikacje upowszechniające wyniki przeprowadzonych w ramach funkcjonowania Instytutu analiz, udostępniono na stronie <https://vlaamsvredesinstituut.eu/en/>.

pozyskiwania broni palnej przez osoby łamiące prawo³. Analizy sugerują, że w Europie nie funkcjonuje jednolity rynek nielegalnej broni palnej⁴, a w sposobie przepływu broni palnej do przestępczości zorganizowanej, grup ekstremistycznych⁵ i terrorystycznych⁶ występują istotne różnice⁷. W tym kontekście za szczególnie niepokojące należy uznać próby przemytu na teren strefy Schengen broni rzadko wykorzystywanej przez zorganizowane grupy przestępcze, natomiast poszukiwanej przez organizacje ekstremistyczne i terrorystyczne⁸. W trakcie inicjatywy

³ Dostępność, posiadanie i wykorzystanie nielegalnej broni należy uznać za istotny społeczny czynnik destabilizujący. Zjawisko to ma więc szersze niż zazwyczaj dostrzegane społeczne i ekonomiczne konsekwencje. Obrót występuje nie tylko między poszczególnymi grupami przestępczymi, ale przepływ broni obserwowany jest również od przestępczości zorganizowanej w stronę grup ekstremistycznych oraz terrorystycznych; por. S. Buczyński, *Przestępstwa przeciwko środowisku przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym [w:] Przeciwdziałanie międzynarodowej przestępczości przeciwko środowisku naturalnemu z perspektywy organów ścigania*, red. W. Pływaczewski, A. Nowak, M. Porwisz, Szcztytno 2017, s. 105.

⁴ Taki patchworkowy obraz europejskiego czarnego rynku broni palnej przedstawiły badania przeprowadzone przez P. Chlebowicza i S. Buczyńskiego w oczekującym na publikację artykule pt. *Between illicit supply and criminal demand. The European patchwork black market of firearms. The Poland perspective*.

⁵ Por. S. Buczyński, *Finansowanie organizacji ekstremistycznych na przykładzie funkcjonowania rynku towarów podrabianych [w:] Współczesne ekstremizmy. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie*, red. W. Pływaczewski, P. Lubiewski, Olsztyn 2014, s. 158.

⁶ Por. badania przeprowadzone przez P. Chlebowicza i S. Buczyńskiego w oczekującym na publikację artykule pt. *New routes and well-trodden paths. Inside Europe illegal arms trade, the case of Poland*.

⁷ Badania sugerują m.in., że członkowie ugrupowań terrorystycznych (choćby ta więc miała jedynie charakter wspólnoty ideologicznej), w tym tzw. samotne wilki do pozyskania broni, nierzadko posługują się powstałymi na innych etapach związkami z przestępczością zorganizowaną. Grupy ekstremistyczne często poszukują broni, wykorzystując podsięci, anonimowość kryptowalut oraz rozwiązania pozwalające na druk pożądanego uzbrojenia lub jego elementów.

⁸ W dniu 31.03.2017 r. na przejściu granicznym w Dorohusku udamemniono próbę wwiezienia do Polski elementów działa systemu artyleryjskiego AK-630, kaliber 30 mm. W nocy z 3 na 4.01.2019 r. ponownie w Dorohusku ujawniono przewożone bez wymaganego zezwolenia części do haubic 122 mm. W styczniu 2018 r. na przejściu granicznym w Hrebennem zatrzymano sześć wyrzutni granatnika RPG-18 i jedną RPG-22; por. S. Buczyński, *The ring of fire, kryzys ukraiński z perspektywy badań nad europejskim czarnym rynkiem broni [w:] Badania kryminologiczne a praktyka. Perspektywa krajowa i międzynarodowa*, red. E.W. Pływaczewski, D. Dajnowicz-Piesiecka, E. Jurgielewicz-Delegacz, Warszawa 2021, s. 162.

DIVERT analizowano transgresje broni palnej ze sfery legalnej do nielegalnej m.in. poprzez wykorzystywanie dziedzictwa minionych konfliktów zbrojnych, kradzieży czy oszustw⁹. Koncentrowano się także na więzach łączących sposoby takiego przepływu z formami handlu bronią palną. Projekt TARGET uzupełnił ten dorobek badawczy o perspektywę przemocy z użyciem broni. Na subkontynencie europejskim w latach 1960–1990¹⁰ zaobserwowano generalną tendencję wzrostu poziomu zabójstw, po tym, jak przez długi okres utrzymywała się wyraźna tendencja spadkowa. Rola broni palnej w tym procesie i kolejnych obserwowanych fluktuacjach wskaźnika pozostaje niedostatecznie zbadana. Konieczne są analizy obejmujące wykorzystywanie przez organizacje przestępcze, w tym te o charakterze ekstremistycznym¹¹ czy terrorystycznym, ułatwień, jakie niesie ze sobą skumulowany rozwój naukowy oraz wpływ procesów globalizacyjnych i integracyjnych¹². Europy nie ominęła także epidemia masowych zabójstw¹³.

⁹ Dane przekazane przez KGP wskazują, że kradzież broni nie stanowi ważnego źródła nielegalnej broni palnej na polskim czarnym rynku. W latach 2014–2019 stwierdzono zaledwie 163 takie przypadki. Jednocześnie z rejestru BRONŹ wynika, że między 1.01.2014 r. a 30.06.2015 r. doszło do utraty 3762 sztuk broni, odzyskano zaś 524 sztuki, przy czym dotyczy to wyłącznie broni posiadanej legalnie i zarejestrowanej przez Policję. Ponadto w przypadku przestępczości związanej z nielegalnym obrotem bronią palną często występuje zjawisko tzw. wiktylizacji przestępców. Więcej informacji na temat fenomenu zawartych zostanie w monografii podsumowującej wyniki analiz przeprowadzonych przez zespoły krajowe w ramach projektu TARGET.

¹⁰ Wskazuje się, że ta długoterminowa europejska tendencja została przełamana 50% wzrostem rozciągniętym na 30 lat. Jak podkreśla się w literaturze tematu, zmianie tej nie poświęcono należytej uwagi, zwłaszcza w długoterminowych opracowaniach statystycznych; por. P. Spierenburg, *Long-Term Historical Trends of Homicide in Europe* [w:] *Handbook of European Homicide Research. Patterns, Explanations, and Country Studies*, red. M.C.A. Liem, W.A. Pridemore, New York 2012, s. 25–38.

¹¹ S. Buczyński, S. Bobiński, *Miedzy demokratyzacją a radykalizacją. Europejski ekstremizm polityczny – wybrane zagadnienia* [w:] *Współczesne ekstremizmy. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie*, red. W. Pływaczewski, P. Lubiewski, Olsztyn 2014, s. 21–41.

¹² Dla przykładu, schemat jednostrzałowego, w pełni plastikowego liberatora, zamieszczony w sieci przez Defense Distributed, przed usunięciem przez zamieszczającego został pobrany ponad 100 000 razy. Obecnie jest on nadal dostępny, a społeczność moderska przygotowuje jego kolejne, doskonalsze wersje.

¹³ Aby wymienić tylko kilka: Jokela (Finlandia, 2007), Kauhajoki (Finlandia, 2008), Winnenden (Niemcy, 2009), Cumbrii (Wielka Brytania, 2010), Alphen aan den Rijn (Holandia, 2011), Utøya (Norwegia, 2011), Liège (Belgia, 2011), Bruksela (Belgia, 2014),

Projekt pt. *Illicit firearms trafficking and gun violence in Europe (Project TARGET)* jest międzynarodową inicjatywą badawczą wspieraną finansowo i instytucjonalnie przez Komisję Europejską¹⁴. Dotychczasowe działania zespołu koncentrowały się na poznaniu skali i scharakteryzowaniu aktów przemocy popełnianej z użyciem broni palnej w Europie¹⁵ oraz uchwyceniu związków pomiędzy przemocą z użyciem broni palnej a nielegalnym handlem bronią. Badania koordynowane są przez FPI (instytucję badawczą afiliowaną przy parlamencie flamandzkim) oraz Institute of Security and Global Affairs of Leiden University. Partnerami projektu są m.in.: Europol, The Dutch National Police, UNDP-SEESAC, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) oraz European Monitoring Centre for Drugs and Drugs Addiction (EMCDDA). W ramach trzech faz poszukiwania wiedzy zadania badawcze powierzono zespołom naukowców z Belgii, Estonii, Holandii, Polski, Serbii, Hiszpanii i Szwecji. Wyniki częściowe i końcowe zostaną upowszechnione w trakcie czterech międzynarodowych seminariów i konferencji naukowej. Ponadto przygotowany zostanie raport (w wersji skróconej, koncentrującej na wnioskach i zaleceniach, oraz pełnej, wzbogaconej m.in. o metodykę i studia przypadków) oraz monografia poświęcona fenomenowi.

2. Przemoc z użyciem broni w Europie

Wśród wskazanych powyżej działań UE za przełomowe na płaszczyźnie legislacyjnej z całą pewnością należy uznać przyjęcie dyrektywy Rady 1991/477/EWG z 18.06.1991 r. w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni¹⁶. Chociaż u genezy tego aktu leżało dążenie do harmonizacji

Monachium (Niemcy, 2016), Stambuł (Turcja, 2017), Kercz (Ukraina, 2018). W ramach projektu TARGET zbudowano bazę danych zawierającą ponad 40 takich zdarzeń.

¹⁴ Por. komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Plan działania UE w sprawie nielegalnego handlu bronią palną na lata 2020–2025, COM(2020) 608 *final*.

¹⁵ Badania koncentrują się na państwach członkowskich UE oraz państwach silnie powiązanych z UE, wśród nich sześciu krajach z Bałkanów Zachodnich (Albania, Bośnia i Hercegowina, Kosowo, Macedonia, Czarnogóra i Serbia) oraz Wielkiej Brytanii. Jedną z modyfikacji wprowadzonych przez polski zespół było wskazanie kierunku ukraińskiego w kontekście badań nad ilościową i jakościową zmianą dostępności broni na europejskim czarnym rynku.

¹⁶ Dz.Urz. WE L 256, s. 51.

przepisów dotyczących broni palnej w UE w kontekście funkcjonowania rynku wewnętrznego po ustanowieniu strefy Schengen¹⁷, to jednak miała ona istotne konsekwencje odnośnie do statusu prawnego broni i działań podejmowanych przez krajowe służby *sensu largo*¹⁸. Rada wskazała, że przemieszczanie się z jednego państwa członkowskiego do innego wraz z posiadaną bronią powinno być co do zasady zabronione. Odstępstwo od tej generalnej zasady winno być możliwe tylko wtedy, gdy zostanie ustalona procedura umożliwiająca zgłaszanie państwom członkowskim, że na ich terytorium zostanie wwieziona broń palna. Postulowano ustalenie kategorii broni palnej, której nabywanie i posiadanie przez osoby prywatne byłoby zakazane bądź podlegałoby obowiązkowi uzyskania pozwolenia lub złożenia oświadczenia. Ostatecznie ten akt prawa pochodnego wyróżnił cztery kategorie broni palnej, a mianowicie broń palną niedozwoloną (kategoria A), broń palną wymagającą pozwolenia (kategoria B), broń palną, w przypadku której wymagane jest oświadczenie (kategoria C), i inną broń palną (kategoria D)¹⁹. Dyrektywa

¹⁷ Na spotkaniu w Fontainebleau w dniach 25–26.06.1984 r. Rada Europejska wyraźnie wskazała cel zniesienia wszelkich formalności policyjnych i celnych na wewnętrznych granicach. Jednocześnie w tzw. białej księdze dotyczącej dokończenia budowy rynku wewnętrznego (*Completing the internal market*, COM (85) 310 final) Komisja stwierdziła, że zniesienie kontroli bezpieczeństwa przedmiotów transportowanych oraz osób pociąga za sobą m.in. harmonizację ustawodawstwa dotyczącego broni. Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą w art. 8a wskazywał, że rynek wewnętrzny musi być ustanowiony najpóźniej do 31.12.1992 r. Rynek ten miał obejmować obszar bez granic wewnętrznych, w którym co do zasady zapewni się swobodny przepływ towarów, osób, usług i kapitału.

¹⁸ Co do zasady proces harmonizacji prawa w tym obszarze miał nie wpływać na kompetencje państw członkowskich do podejmowania środków zapobiegających nielegalnemu handlowi bronią.

¹⁹ Wyróżnienie to pozwoliło na sformułowanie pierwszej, niedoskonałej, wspólnotowej definicji broni palnej. Kolejne iteracje dyrektywy 1991/477/EWG (dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/51/WE z 21.05.2008 r. zmieniająca dyrektywę Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni (Dz.Urz. UE L 179, s. 5) i dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2017/853 z 17.05.2017 r. zmieniająca dyrektywę Rady 91/477/EWG w sprawie kontroli nabywania i posiadania broni (Dz.Urz. UE L 137, s. 22)) koncentrowały się na zagadnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego wspólnoty, dążąc do zamknięcia luk prawnych wykorzystywanych przez przestępców, terrorystów i ekstremistów w celu nabycia broni palnej. Postulowano m.in. przyjęcie wspólnego podejścia w odniesieniu do pozbawiania broni palnej jej cech użytkowych. Zgodnie z definicją przyjętą w 2017 r. termin „broń palna” oznacza każdą niepodlegającą wyłączeniu przenośną

nakazywała również państwom członkowskim prowadzenie rejestrów produkcji, posiadania i handlu bronią palną²⁰.

Istotną przeszkodę, przed którą staje każdy badacz podejmujący zagadnienie przemocy z użyciem broni palnej, stanowi brak powszechnie akceptowanej i inkorporowanej definicji zjawiska. To europejskie „piekło” interpretacyjne, charakterystyczne oczywiście nie tylko dla opisywanego fenomenu, sprawia, że bezkrytyczne zestawianie wskaźników krajowych może prowadzić do błędnych konkluzji. Na potrzeby projektu TARGET dokonano rozróżnienia przemocy z użyciem broni palnej na śmiertelność i nieśmiertelność. Tę pierwszą zdefiniowano jako bezprawne użycie broni palnej w celu umyślnego pozbawienia życia innej osoby. Nieśmiertelność przemoc z użyciem broni palnej określono jako każde bezprawne użycie broni palnej z zamiarem zastraszenia lub zranienia innego człowieka²¹. Kolejną przeszkodą okazał się zakres dokumentacji oraz jakość danych gromadzonych i udostępnianych przez państwa członkowskie UE. Zwłaszcza przemoc nieśmiertelność, w kontekście gromadzenia zmiennych wejściowych, często nie mieści się w priorytetowych działaniach aktorów²².

broń lufową, która miota, jest przeznaczona do miotania lub może zostać przerobiona tak, aby miotała śrut, kulę lub pocisk w wyniku działania palnego materiału miotającego.

²⁰ Wskazać należy, że różnorodność kontekstów społeczno-kulturowo-gospodarczych istotnie utrudnia badanie fenomenu zarówno przed, jak i po wprowadzeniu procedur harmonizacji ustawodawstwa. Jest to też czynnik przemawiający za wykorzystaniem krajowych zespołów; por. N. Duquet, M. Van Alstein, *Vuurwapens. Handel, bezit en gebruik*, Leuven 2011, s. 137–144.

²¹ Badania przeprowadzone w ramach pierwszej fazy projektu wskazują na poważne braki odnoszące się do systematycznego gromadzenia i upowszechniania wiedzy o czynach spełniających wymogi definicyjne tego typu przemocy. Jednocześnie niektóre badania przeprowadzone w kontekście amerykańskim wskazują, że przemoc ta wzrasta szybciej niż zachowania śmiertelne z udziałem broni. Część autorów mówi wręcz o endemii nieśmiertelnej przemocy z użyciem broni palnej w USA, wskazując jednocześnie na wysokie i stale rosnące koszty społeczne oraz ekonomiczne takiego zjawiska; por. B. Kalesan, C. Adhikarla, J.C. Pressley, J.A. Fagan, Z. Xuan, M.B. Siegel, S. Galea, *The Hidden Epidemic of Firearm Injury: Increasing Firearm Injury Rates During 2001–2013*, „American Journal of Epidemiology” 2017/7, s. 546–553.

²² W mapowaniu kraju przeprowadzonym w pierwszej fazie projektu TARGET wskazano, że w literaturze światowej kwestia przemocy z użyciem broni palnej w Polsce nie jest właściwie podnoszona.

Partner projektu, UNODC, przekazał dane wskazujące, że średni wskaźnik zabójstw na 100 000 mieszkańców Europy spadł z 7,7 w 2000 r. przez 3,0 w 2012 r. do 2,8 w 2018 r. Raport *The Global Peace Index*, opracowywany przez australijski Institute for Economics and Peace, w 2021 r. zaliczył Europę do najbardziej pokojowych regionów świata (wśród 14 najwyżżej ocenionych krajów 10 leży w Europie)²³. Obserwowany w Europie od początku XXI w. spadek liczby zabójstw²⁴ znajduje odzwierciedlenie we wskaźniku zabójstw z użyciem broni palnej²⁵. Ta generalna tendencja, w świetle zgromadzonych danych ilościowych, uległa wyhamowaniu około 2012 r., ponadto w przypadku niektórych państw zaobserwowano odwrócenie trendu. Fenomenologia zjawiska nieśmiercionośnej przemocy z użyciem broni w UE jest jeszcze trudniejsza do określenia. Analiza zgromadzonego w ramach projektu TARGET zbioru danych wskazuje, że opisana powyżej tendencja spadkowa nie odnosi się do tego typu przemocy, a obserwowane zmiany są często znacznie

²³ Autorzy raportu gromadzą zmienne odnoszące się do bezpieczeństwa społecznego, trwających konfliktów krajowych i międzynarodowych oraz stopnia militarystacji. Polska, podobnie jak m.in. Niemcy i Słowacja, w 2021 r. znalazła się w grupie państw o wysokim poziomie pokoju, zajmując globalnie 24 miejsce. Jest to najwyższa indeksacja od 2016 r. Pierwsze miejsce w generalnym rankingu 13 lat z rzędu zajmuje Islandia. Liczony zgodnie z przyjętymi założeniami, ujęty procentowo, pokój na świecie wzrósł nieznacznie od 2020 r.: 73 kraje lub terytoria odnotowały pogorszenie statystyk, a w przypadku 87 doszło do poprawy.

²⁴ Należy zauważyć, że dostrzegalne są godne uwagi, na płaszczyźnie rozważań teoretycznych i polityki kryminalnej, różnice pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi.

²⁵ W literaturze tematu często punktem odniesienia są dane dotyczące Stanów Zjednoczonych Ameryki. Jedną z przyczyn takiej optyki jest niezaprzeczalna dominacja tego kraju w dziedzinie badań kryminologicznych, jak też zainteresowanie podmiotów finansujących działalność naukową wiedzą na temat przestępczości z użyciem broni palnej. The Federal Bureau of Investigation (FBI) w 2012 r. informowało o 14 827 zabójstwach, co daje wskaźnik 4,7 na 100 000 ludności. Stosunek ten wzrósł do 5,0 w 2019 r. (n = 15 498). Ponadto 69% zabójstw odnotowanych przez FBI w 2012 r. zostało popełnionych z użyciem broni palnej, co daje łącznie 10 230 takich zdarzeń. Obliczony na podstawie tego zbioru danych wskaźnik zabójstw z użyciem broni palnej wyniósł 3,3. Oprócz zabójstw z użyciem broni palnej w Stanach Zjednoczonych w 2012 r. odnotowano 22 058 przypadków innych zdarzeń z użyciem broni palnej zakończonych śmiercią człowieka. W statystyce tej ujmowane są głównie zdarzenia losowe i samobójstwa. Należy podkreślić, że 60% samobójstw popełnionych zostało z użyciem broni palnej.

mniej istotne²⁶. Właśnie w dostępie do danych i ich jakości, różnicach definicyjnych oraz odmiennej metodyce tworzenia statystyk upatrywać można przyczyn przeprowadzenia dotychczas tylko kilku ponadkrajowych projektów badawczych koncentrujących się na przemocy z użyciem broni palnej w Europie.

Martin Killias i Nora Markwalder analizowali zabójstwa z użyciem broni palnej w Europie w latach 1990–2000. Badanie koncentrowało się na związku pomiędzy posiadaniem broni palnej a przemocą z jej użyciem. Badacze wskazywali na istnienie silnej korelacji tego faktu z zabójstwami kobiet i samobójstwami z użyciem broni palnej niezależnie od płci. Związku takiego nie potwierdzono jednak w przypadku zabójstw mężczyzn²⁷. Wśród wniosków wskazano, że na ilość samobójstw i samobójstw rozszerzonych istotny wpływ miałyby utrudnienie dostępu do broni palnej²⁸. Badacze twierdzą, że chociaż ograniczenie dostępności do broni palnej nie zapobiegnie przemocy domowej, to istotnie wpłynie na konsekwencje takich konfliktów. W badaniu *Firearms and Violent Deaths in Europe*²⁹ z 2015 r. Nils Duquet i Maarten Van Alstein przeanalizowali dane dotyczące posiadania broni palnej i przemocy z jej użyciem w UE w latach 2000–2012³⁰. Ich generalny wniosek był taki, że średnio 6700 osób umiera z powodu przemocy z użyciem broni palnej w UE każdego roku. Spośród tych czynów około 5000 to samobójstwa (co stanowi około 9% wszystkich samobójstw), 700 to wypadki, a 1000 to zabójstwa. Badanie opierało się głównie na bazie danych kompilowanej i udostępnianej przez World

²⁶ Oczywiście tak jak w przypadku wszystkich projektów badawczych, wiarygodność wyniku zależy nie tylko od zastosowanych narzędzi analitycznych, lecz również od kompletności i jakości danych wejściowych. Podłożem tej rozbieżności mogą być m.in. różnice w sposobie raportowania i statystycznego ujmowania poszczególnych kategorii czynów przestępnych.

²⁷ M. Killias, N. Markwalder, *Firearms and Homicide in Europe* [w:] *Handbook of European Homicide Research. Patterns, Explanations, and Country Studies*, red. M.C.A. Liem, W.A. Pridemore, New York 2012, s. 261–272.

²⁸ Badacze nie odnieśli się do kwestii zastępowalności metod popełniania tych czynów, dowodząc, że sam fakt braku dostępności do broni palnej byłby wystarczającym, samodzielnym, istotnym czynnikiem demotywacyjnym.

²⁹ Należy podkreślić, że badanie to miało charakter pilotażowy w wymiarze projektu TARGET, a jego rezultaty ułatwiły przyznanie dofinansowania przez Komisję Europejską.

³⁰ N. Duquet, M. Van Alstein, *Firearms and Violent Deaths in Europe*, Brussels 2015, s. 19–21.

Health Organization (WHO)³¹. Erica Bowen i Helen Poole w ramach projektu EFFECT szczegółowo przeanalizowały kwestie metodyczne gromadzenia danych odnoszących się do ilości, charakterystyki i skutków przestępstw z użyciem broni w Europie. Ich zalecenia koncentrują się na poprawie procesu ustalania kryteriów użyteczności zmiennych na płaszczyźnie badawczej i w wymiarze praktycznym³². W szóstym wydaniu *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics* (ESB)³³ na podstawie raportów policyjnych³⁴ dotyczących działalności przestępczej w UE³⁵ za lata 2011–2016 wskazano, że większość krajów odnotowuje spadek wskaźników odnoszących się do zabójstw umyślnych. W opracowaniu wskazano na wzrost takiego wskaźnika w Danii, Francji,

³¹ Tak jak w przypadku innych wskazanych poprzednio badań, krytykę tego projektu badawczego zogniskować można wokół jakości i dostępności danych w ramach wykorzystanego magazynu informacji. W bazie WHO stosunkowo dużej liczbie zgonów nie można przypisać istotnych zmiennych. Taka niedookreśloność zbioru może skutkować istotnym niedoszacowaniem. Wykorzystując to źródło, można wskazać, że w Europie w 2000 r. mogło dojść do 2263 zabójstw z użyciem broni palnej. Jednak aż 636 z nich nie zostało jednoznacznie zakwalifikowanych. W 2014 r. takich niedookreślonych zdarzeń było 565, a liczba zabójstw z użyciem broni palnej mogła wynieść 1356. W przypadku państw objętych badaniem taka istotna niemożliwość jednoznacznego zakwalifikowania typu śmiertelności przemocy z użyciem broni w ramach konkretnego zdarzenia (WHO dzieli takie incydenty na zabójstwa, samobójstwa lub wypadki) wystąpiła m.in. w przypadku Francji, Litwy, Niemiec, Polski i Słowacji. Opierając się na tej bazie nie można jednoznacznie wskazać trendów fenomenu po 2014 r., ale – jak wskazano wcześniej – brak takich danych uzasadniał w ocenie Komisji Europejskiej przeprowadzenie inicjatywy TARGET.

³² E. Bowen, H. Poole, *Examination of Firearms and Forensics in Europe and aCross Territories. Final report on EFFECT Project*, Brussels 2016, s. 26.

³³ M.F. Aebi et al., *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*, Lausanne 2021.

³⁴ W literaturze tematu od lat trwa ożywiona dyskusja nad przydatnością tego źródła danych w ustalaniu poziomu danej przestępczości. Wskazuje się, że statystyki takie mogą lepiej oddawać kierunek aktualnej polityki organów policyjnych i ukierunkowanie ich działań, niż oddawać charakterystykę określonego wycinka rzeczywistości. Tak postrzegana statystyka jest bardziej wytworem społecznym niż obrazem fenomenologicznym zjawiska; por. D.J. Black, *Production of crime rates*, „American Sociological Review” 1970/4, s. 733–748. W świetle rezultatów badań prowadzonych w ramach pierwszej fazy projektu TARGET można postawić tezę, że z sytuacją taką mamy do czynienia w przypadku przemocy z użyciem broni palnej niezwiązanej ze śmiercią człowieka w Belgii, Holandii, Niemczech oraz Szwecji.

³⁵ W zestawieniu tym uwzględniono także państwa niebędące członkami UE, takie jak Azerbejdżan, Gruzja, Armenia oraz Wielka Brytania.

Czarnogórze i Wielkiej Brytanii. W analizowanym okresie wskaźnik ten nie ulegał istotnym wahaniom w Belgii, Finlandii, Niemczech, Grecji, Hiszpanii i Szwecji. W przypadku zabójstw z broni palnej dane spłynęły tylko z 16 na 46 krajów³⁶. Stwierdzono wzrost wskaźnika zabójstw z użyciem broni palnej w Niemczech, Czarnogórze i Słowenii. Współczynnik nie uległ istotnym zmianom w Austrii i Szwecji. Pewne zagadnienia z obszaru omawianej problematyki podnoszone były także w – skoncentrowanym na europejskim nielegalnym rynku broni – raporcie końcowym projektu FIRE³⁷. Zestawiając udostępnione bazy i przedstawione raporty, można zauważyć, że w opracowaniach WHO i UNODC uwidaczniają się te same tendencje. Natomiast w ESB wskaźniki zabójstw przy użyciu broni palnej są zazwyczaj nieco wyższe niż te zgłaszane przez WHO³⁸. Warto zauważyć również, że w raporcie opublikowanym przez The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå) wskazano, iż Szwecja stała się wyjątkiem wśród państw członkowskich UE, ze względu na obserwowany wzrost liczby zabójstw z użyciem broni palnej.

3. Zabójstwa z użyciem broni w świetle badań

Dane zgromadzone w ramach projektu TARGET umożliwiają wskazanie zmian w liczbie zabójstw w państwach członkowskich po 2000 r. Największy spadek odnotowano w przypadku krajów³⁹, które w 2000 r. znajdowały się w grupie tych o wysokim wskaźniku zabójstw (<4). Wśród nich należy wyróżnić Estonię (-80%), Łotwę (-66%), Bułgarię (-62%) oraz Litwę (-50%). Imponujące spadki potwierdzono także w grupie państw, które rozpoczęły nowe stulecie ze wskaźnikiem poniżej 4. W tej grupie znalazły się Czechy (-68%), Polska (-64%), Chorwacja

³⁶ Fakt ten jeszcze raz wskazuje na podnoszony wcześniej problem związany z dostępnością, kompletnością i jakością danych gromadzonych w funkcjonujących obecnie bazach państwowych *sensu largo*.

³⁷ *Fighting Illicit Firearms Trafficking Routes and Actors at European Level. Final Report of Project FIRE*, red. E.U. Savona, M. Mancuso, Milan 2017, s. 55.

³⁸ Istotne rozbieżności w omawianych zbiorach stwierdzono m.in. w przypadku Litwy i Macedonii Północnej. Ich przyczyna nie jest znana.

³⁹ W przypadku państw niebędących członkami UE istotny, 63% spadek liczby zabójstw stwierdzono m.in. w Kosowie (państwo uznawane w stosunkach międzynarodowych przez większość członków UE).

i Hiszpania (-57%), Serbia (-50%), Finlandia i Belgia (-48%), Portugalia (-47%), Słowacja (-46%), Macedonia Północna (-45%), Słowenia (-44%) i Rumunia (-40%). Niższe tempo spadku zaobserwowano w Holandii (-36%), Francji, Włoszech, Niemczech i Wielkiej Brytanii (-33%), Cyprze i Irlandii (-31%), Grecji (-22%). W większości pozostałych krajów objętych badaniem stwierdzono spadki wskaźnika niższe niż 20%. Odmienną tendencję zaobserwowano na Węgrzech (+5%) i Czarnogórze⁴⁰ (+25%)⁴¹. Wskaźnik zabójstw wzrósł na Węgrzech między rokiem 2013 a 2017 z 1,6 do 2,5. Dane wskazujące na wypłaszczenie długookresowego trendu spadkowego lub odwrócenie tendencji uzyskano także odnośnie do Danii, Austrii, Niemiec, Wielkiej Brytanii⁴² i Grecji⁴³. W Danii wskaźnik spadł do poziomu 0,5 w 2005 r., ale w perspektywie dziesięcioletniej wzrósł do poziomu 1,1. W Austrii wskaźnik ten wzrósł z 0,6 do 1,0 między 2009 r. a 2018 r., w Niemczech zaobserwowano przełamanie trendu wzrostowego po 2016 r. (0,8 w 2015 r., 1,2 w 2016 r., 0,9 w 2017 r. i 2018 r.). W Wielkiej Brytanii taka zmiana tendencji, w świetle zgromadzonych danych, nastąpiła w 2014 r. Wskaźnik wzrósł tam z 0,9 do 1,2 w 2018 r. W Grecji o zmianie długookresowego trendu możemy mówić w roku 2017⁴⁴.

⁴⁰ Czarnogóra 15.12.2008 r. złożyła wniosek od UE, a od 17.12.2010 r. ma status państwa kandydującego. Negocjacje w tym temacie oficjalnie rozpoczęły się w lipcu 2012 r. Dnia 13.12.2021 r. w Brukseli odbyła się 14. konferencja w kwestii uzgodnień akcesyjnych na poziomie ministerialnym.

⁴¹ Szczególną grupę tworzą europejskie mikropaństwa. W ich przypadku kilka zdarzeń rocznie potrafi odmienić statystyczny obraz zjawiska, np. 12 zabójstw na Malcie zmienia wskaźnik z 0 do 2,8.

⁴² Wielka Brytania wystąpiła z UE 31.01.2020 r., w trakcie trwania projektu TARGET.

⁴³ Wskazać należy, że w literaturze tematu podkreśla się metodyczne wątpliwości związane z porównywaniem wskaźników przestępczości pomiędzy poszczególnymi państwami. Źródła nieujętych w statystykach różnic mogą leżeć w porządku prawnym, systemie sądownictwa karnego, pragmatyce rejestracji zdarzeń czy innego rodzaju odrębnościach kulturowych. W omawianym wycinku badań ten potencjalny błąd niwelowany jest przez znaczną uniwersalność definicji zabójstwa oraz stopień unifikacji pojęcia broni palnej w prawach państw członkowskich UE. Istotne wątpliwości wystąpiły jednak w przypadku nieśmiercionośnej przemocy z użyciem broni palnej; por. I.H. Marshall, C.R. Block, *Maximizing the availability of cross-national data on homicide*, „Homicide Studies” 2004/3, s. 267–310.

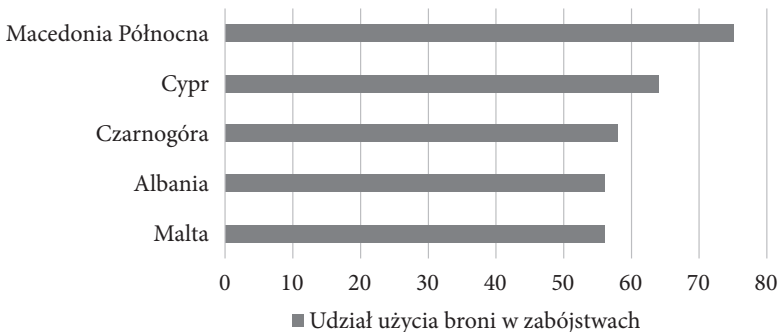
⁴⁴ Obserwowane zmiany stanowią samodzielną przesłankę przemawiającą za kontynuowaniem badań tego zagadnienia w Europie.

Dane o zabójstwach z użyciem broni okazały się znacznie trudniejsze do pozyskania⁴⁵. Wskaźniki takie zawarte w bazach WHO i UNDOC są w dużym stopniu zbieżne ze statystykami policyjnymi udostępnianymi przez kraje objęte badaniem. Tylko dwa kraje europejskie – Albania i Czarnogóra – mogą być zaliczone do grupy państw, w których wskaźnik ten jest ≥ 1 . Tak jak w przytoczonym powyżej zestawieniu, mikropaństwa europejskie wymykają się rozważaniom statystycznym. Przełamanie generalnej tendencji związanej ze zmniejszeniem liczby zabójstw z użyciem broni palnej w UE w okresie od 2000 r. stwierdzono w przypadku Austrii (+20%) i Szwecji (+100%). Sytuacje w tych państwach poddano szczegółowej analizie na kolejnych etapach realizacji projektu. Tak jak w przypadku generalnej kategorii, także odnośnie do zabójstw z użyciem broni palnej możemy mówić o zjawisku wypłaszczenia lub odwracania długookresowego trendu spadkowego. Może to świadczyć m.in. o dostępności broni na czarnym rynku, odnawianiu się dawnych oraz budowaniu nowych kanałów przerzutowych i stanowić samoistną przesłankę do kontynuowania analiz w tym obszarze. W przypadku dziewięciu krajów stwierdzono średni do wysokiego procent użycia broni palnej do popełnienia zabójstwa (Luksemburg, Portugalia, Austria, Holandia, Serbia, Szwecja, Chorwacja, Bośnia i Włochy). Pięć kolejnych charakteryzuje się wysokim wskaźnikiem (zob. wykres)⁴⁶. Należy jednak wskazać, że globalna średnia użycia broni palnej w zabójstwach wynosi 40%, a kraje o wysokim zużyciu broni palnej w świetle omawianego badania plasują się na świecie tylko powyżej średniej. Z wyjątkiem tych pięciu krajów o wysokim stopniu użycia broni palnej w zabójstwach, wszystkie pozostałe objęte badaniem państwa mieszczą się poniżej średniej światowej.

⁴⁵ Na pierwszym i drugim etapie realizacji projektu nie uzyskano zdezagregowanych danych dotyczących zabójstw z użyciem broni palnej dotyczących Kosowa i Grecji.

⁴⁶ W ramach projektu na podstawie najnowszych dostępnych danych (obejmujących w zależności od państwa od 14 do 19 lat) dokonano podziału krajów objętych badaniem pod względem skali użycia broni palnej w zabójstwach. Wyróżniono przedział niski ($0\% \geq 10\%$), niski do średniego ($11\% \geq 20\%$), średni do wysokiego ($21\% \geq 40\%$) oraz wysoki ($41\% \geq 100\%$).

Wykres. Państwa o najwyższym, wśród badanych, procentowym udziale użycia broni palnej w zabójstwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zebranych w ramach projektu TARGET

4. Wnioski

Tworzenie płaszczyzny obrotu i dokonywanie transakcji ułatwiają formy wymiany informacji wymykające się działaniom wykrywczym⁴⁷. Jednym z czynników stymulujących rozwój nielegalnego internetowego rynku broni i zarazem ułatwiającym finansowanie ugrupowań ekstremistycznych oraz terrorystycznych jest w znacznej mierze nieuregulowany i trudny do kontroli obrót kryptowalutami. Monitoringiem należy objąć technologie produkcji broni w szczególności te oparte na drukowaniu elementów⁴⁸. Obecnie ograniczeniem dla tej technologii jest nietrwałość, zawodność, konieczność dokonywania przeróbek rusznikarskich oraz nieodzowność zastępowania/wzmacniania gotowych elementów ich metalowymi odpowiednikami. Mankamentem może być także zasięg oraz celność gotowego produktu⁴⁹. Druk metalem rozwiązuje większość z wyżej wymienionych przeszkód. Na obecnym etapie

⁴⁷ Por. G.P. Paoli, J. Aldridge, N. Ryan, R. Warnes, *Behind the curtain*, Cambridge 2017, s. 9–22.

⁴⁸ A.D. Thierer, A. Marcus, *Guns, limbs, and toys: What future for 3D printing?*, „Minnesota Journal of Law, Science & Technology” 2016/2, s. 805.

⁴⁹ J.B. Jacobs, A. Haberman, *3D-printed firearms, do-it-yourself guns, & the Second Amendment*, „Law and Contemporary Problems” 2017/2, s. 129.

rozwoju technologii znaczenie broni drukowanej jest nadal znikome, zwłaszcza w przypadku krajów o znacznym nasyceniu bronią nielegalną oraz tam, gdzie legalny dostęp do broni ułatwia jej pozyskiwanie przez grupy przestępcze⁵⁰. Problem ten został jednak zauważony przez zespół oraz Grantodawcę, a w ramach projektu TARGET przygotowano bazę danych przypadków użycia lub wytwarzania drukowanej broni palnej, jak też jej istotnych elementów. Sprawca ataku z 9.10.2019 r. na synagogę w Halle w swoim manifestie nawoływał do popełniania kolejnych zbrodni przy wykorzystaniu, posiadanej także przez niego, drukowanej broni. W czerwcu 2021 r. w Finlandii podczas operacji skierowanej przeciw przestępczości narkotykowej wykryto rusznikarnię produkującą wyłącznie broń drukowaną⁵¹. Służby Wielkiej Brytanii ostrzegły w kwietniu 2021 r. wręcz przed możliwością przejęcia znacznej części czarnego rynku broni przez produkty z termoplastów.

Badania wskazują, że długotrwały trend spadkowy związany z przemocą z użyciem broni w UE mógł ulec zahamowaniu lub odwróceniu. Niezbędny jest dalszy szczegółowy monitoring fenomenu. W przypadku części państw, jak Holandia czy Szwecja, już dzisiaj obserwujemy istotny wzrost przemocy z użyciem broni palnej. Zmiana ta może być związana z nielegalnym rynkiem substancji psychoaktywnych⁵² i konkurencją między grupami przestępczymi⁵³. Badania sugerują, że możemy

⁵⁰ R.K. Little, *Guns Don't Kill People, 3D Printing Does? Why the Technology is a Distraction from Effective Gun Controls*, „Hastings Law Journal” 2014/6, s. 1505.

⁵¹ W pracowni odnaleziono kilkadziesiąt sztuk gotowej broni przygotowywanej na linii produkcyjnej wykorzystującej siedem drukarek. Może świadczyć to o popycie na tak otrzymywaną broń.

⁵² Brą łączy ten wzrost przede wszystkim z liczbą zabójstw z użyciem broni, zwłaszcza w środowisku przestępczym. W Holandii istotnym czynnikiem wpływającym na poziom zabójstw i innych form przemocy z użyciem broni palnej jest działalność tzw. moccro-maffii (marokańskiej mafii narkotykowej).

⁵³ Nawet gdy jest to jedynie działalność poboczna, organizacje przestępcze, operując na nielegalnym rynku broni, wykorzystują zaplecze organizacyjne, utworzone struktury, kontakty, kanały przerzutowe czy formalne i nieformalne powiązania pozyskane w wyniku prowadzenia innych rodzajów działalności przestępczej. Taka dywersyfikacja działalności, źródeł dochodu, a przede wszystkim ryzyka jest szczególnie istotna dla grup działających na podstawie modelu ekonomicznego; por. S. Buczyński, P. Snopek, *Przemysł towarów podrabianych – perspektywa kryminologiczna*, „Journal of Modern Science” 2014/1, s. 287.

mówić wręcz o swoistym wyścigu zbrojeń w obrębie świata przestępczego. Na sytuację w tych krajach wyłaniającą się z zebranego materiału źródłowego można spojrzeć jak na odstępstwo od generalnego trendu lub sygnał mówiący o nadchodzącej zmianie, która obejmie także inne podmioty. Według przeprowadzonych analiz w tych dwóch krajach europejskich obserwowany wzrost liczby zabójstw można powiązać ze wzrostem zabójstw z użyciem broni palnej⁵⁴.

Niezbędny wydaje się dalszy proces wewnątrzunijnej standaryzacji i jednocześnie znacznego poszerzenia zasobu pozyskiwanych zmiennych dotyczących fenomenu w ramach *acquis* Schengen⁵⁵. Powinno powstać także narzędzie do monitorowania dużych szybkozmiennych zbiorów danych odnoszących się do zjawiska przemocy z użyciem broni w Europie⁵⁶. W działanie to należy włączyć m.in. Eurostat. Tak zdefiniowana harmonizacja, mimo wzrostu nakładu pracy i środków, *summa summarum* ułatwi istotnie nie tylko prowadzenie badań porównawczych, ale przede wszystkim umożliwi kreowanie właściwej polityki kryminalnej uwzględniającej specyfikę regionalną i lokalną. Niezbędne będzie przezwyciężenie różnic czających się już w rozważaniach definicyjnych. Pod względem metodycznym przemoc z użyciem broni palnej na poziomie

⁵⁴ Liczne amerykańskie badania, których wyniki opublikowane zostały po upublicznieniu raportu *Firearms and Violence* (poddające analizie m.in. liczbę zabójstw popełnionych z użyciem broni palnej w stosunku do całkowitej liczby śmierci gwałtownych, wskaźnik zabójstw popełnionych z użyciem broni palnej rozszerzony o analizę wiktymologiczną takich zachowań czy zabójstwa popełniane przez nieletnich), dowodzą, że dostępność do broni jest istotnie pozytywnie skorelowana ze wskaźnikiem zabójstw. W polskiej literaturze tematu do zagadnienia tego nawiązuje praca Marcina Mroza, *Prawa do broni w Polsce i Europie*, Warszawa 2011, oraz ciekawe analizy Rafała Rejmaniaka upowszechnione w artykule *Posiadanie broni palnej a poziom przestępczości z jej użyciem w Polsce*, „Prawo w Działaniu. Sprawy karne” 2021/47.

⁵⁵ Autor postuluje wykorzystanie odpowiednio zmodyfikowanego narzędzia European Homicide Monitor. W ramach badania dążono do zgromadzenia 50 zmiennych dotyczących każdej ze spraw. Ułatwiają one systematyzację wiedzy o konkretnym zdarzeniu, użytej broni oraz charakterystyce ofiary i sprawcy. Tak przygotowany magazyn informacji powinien mieć zaimplementowane mechanizmy ułatwiające dotarcie do krajowych danych wejściowych.

⁵⁶ Komisja Europejska rozważa dofinansowanie takiej platformy oraz sprzyja wypracowaniu rozwiązań prawnych ułatwiających gromadzenie szczegółowych, zweryfikowanych danych.

państw członkowskich układu z Schengen powinna być opisywana jako oddzielna kategoria. Badanie wskazuje, że zwłaszcza mając na uwadze analizowane tendencje generalne, szczególnie dotkliwy jest brak ujednoliconych źródeł informacji odnoszących się do nieśmiercionośnej przemocy z użyciem broni palnej.

Streszczenie

Każdego roku w UE popełnianych jest ponad 500 zabójstw z użyciem broni palnej. Mimo to temat nielegalnego handlu bronią w Europie dopiero niedawno stał się przedmiotem pogłębianych badań kryminologicznych. Ponadto jak dotąd nie przeprowadzono żadnych szczegółowych badań w celu przeanalizowania wpływu nielegalnego handlu bronią palną na przemoc z użyciem broni w Europie. Równie niekorzystny jest brak dostępnych szczegółowych danych ilościowych wzbogaconych o opis metodyczny dotyczących specyfiki fenomenu dla poszczególnych państw. Jednocześnie w literaturze tematu wskazuje się, że proceder ten stanowi jeden z podstawowych obszarów działania zorganizowanych grup i związków przestępczych. W ramach badań zmienne pozyskano z państwowych baz danych, oficjalnych raportów i oświadczeń. Dane przekazały m.in. Europol, The Dutch National Police, UNDP-SEESAC, United Nations Office on Drugs and Crime oraz European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (partnerzy projektu TARGET). Dodatkowe informacje zostały uzyskane dzięki wykorzystaniu krajowych ustawodawstw odnoszących się do dostępu do informacji publicznej. Materiał badawczy uzupełniono doniesieniami prasowymi dotyczącymi zjawiska (przygotowano narzędzie badawcze zgodne ze standardem wykorzystywanym w ramach European Homicide Monitor). Za bazowy dla analiz przyjęto rok 2000. Celem opracowania jest przedstawienie skali i dynamiki zjawiska przemocy z użyciem broni w UE, także w kontekście nielegalnego handlu bronią, z uwzględnieniem hermeneutycznej dekonstrukcji pojęć niezbędnej w badaniach porównawczych. Artykuł jest jedną z metod upowszechniania wyników badań prowadzonych przez powołany w 2012 r. Zespół Analityczno-Badawczy do spraw Nielegalnych Rynków. Działania przeprowadzono w ramach grantu TARGET dofinansowanego przez Komisję Europejską.

Projekt koordynowany jest przez Flemish Peace Institute oraz Institute of Security and Global Affairs of Leiden University.

Słowa kluczowe: nielegalny handel bronią, przestępczość zorganizowana, układ z Schengen, przestępczość europejska, nielegalne rynki

SZYMON BUCZYŃSKI – Katedra Kryminologii i Kryminalistyki,
Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
w Olsztynie
ORCID: 0000-0003-4050-4345

Bibliografia

Literatura

- Aebi M.F. et al., *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*, Lausanne 2021
- Black D.J., *Production of crime rates*, „American Sociological Review” 1970/4
- Bowen E., Poole H., *Examination of Firearms and Forensics in Europe and aCross Territories. Final report on EFFECT Project*, Brussels 2016
- Buczyński S., *Finansowanie organizacji ekstremistycznych na przykładzie funkcjonowania rynku towarów podrabianych* [w:] *Współczesne ekstremizmy. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie*, red. W. Pływaczewski, P. Lubiewski, Olsztyn 2014
- Buczyński S., *Przestępstwa przeciwko środowisku przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym* [w:] *Przeciwdziałanie międzynarodowej przestępczości przeciwko środowisku naturalnemu z perspektywy organów ścigania*, red. W. Pływaczewski, A. Nowak, M. Porwisz, Szczytno 2017
- Buczyński S., *The ring of fire, kryzys ukraiński z perspektywy badań nad europejskim czarnym rynkiem broni* [w:] *Badania kryminologiczne a praktyka. Perspektywa krajowa i międzynarodowa*, red. E.W. Pływaczewski, D. Dajnowicz-Piesiecka, E. Jurgielewicz-Delegacz, Warszawa 2021
- Buczyński S., Bobiński S., *Między demokratyzacją a radykalizacją. Europejski ekstremizm polityczny – wybrane zagadnienia* [w:] *Współczesne ekstremizmy. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie*, red. W. Pływaczewski, P. Lubiewski, Olsztyn 2014
- Buczyński S., Snopek P., *Przemyt towarów podrabianych – perspektywa kryminologiczna*, „Journal of Modern Science” 2014/1
- Duquet N., Alstein M., *Firearms and Violent Deaths in Europe*, Brussels 2015

- Duquet N., Alstein M., *Vuurwapens. Handel, bezit en gebruik*, Leuven 2011
- Jacobs J.B., Haberman A., *3D-printed firearms, do-it-yourself guns, & the Second Amendment*, „Law and Contemporary Problems” 2017/2
- Kalesan B., Adhikarla C., Pressley J.C., Fagan J.A., Xuan Z., Siegel M.B., Galea S., *The Hidden Epidemic of Firearm Injury: Increasing Firearm Injury Rates During 2001–2013*, „American Journal of Epidemiology” 2017/7
- Killias M., Markwalder N., *Firearms and Homicide in Europe* [w:] *Handbook of European Homicide Research. Patterns, Explanations, and Country Studies*, red. M.C.A. Liem, W.A. Pridemore, New York 2012
- Little R.K., *Guns Don't Kill People, 3D Printing Does? Why the Technology is a Distraction from Effective Gun Controls*, „Hastings Law Journal” 2014/6
- Marshall I.H., Block C.R., *Maximizing the availability of cross-national data on homicide*, „Homicide Studies” 2004/3
- Mróz M., *Prawo do broni w Polsce i Europie*, Warszawa 2011
- Paoli G.P., Aldridge J., Ryan N., Warnes R., *Behind the curtain*, Cambridge 2017
- Rejmaniak R., *Posiadanie broni palnej a poziom przestępczości z jej użyciem w Polsce*, „Prawo w Działaniu. Sprawy karne” 2021/46
- Savona E.U., Mancuso M. (red.), *Fighting Illicit Firearms Trafficking Routes and Actors at European Level. Final Report of Project FIRE*, Milan 2017
- Spienburg P., *Long-Term Historical Trends of Homicide in Europe* [w:] *Handbook of European Homicide Research. Patterns, Explanations, and Country Studies*, red. M.C.A. Liem, W.A. Pridemore, New York 2012
- Thierer A.D., Marcus A., *Guns, limbs, and toys: What future for 3D printing*, „Minnesota Journal of Law, Science & Technology” 2016/2

Oliwia Czaplińska

ZMIANY INTERPRETACJI PRAWNOKARNEJ OCHRONY ŻYCIA I ZDROWIA DZIECKA W OKRESIE PRENATALNYM

1. Wprowadzenie

Życie i zdrowie człowieka są podstawowymi wartościami, a gwarancję ich ochrony wywodzi się z najwyższego aktu normatywnego kraju, jakim jest Konstytucja RP, która w art. 38 stanowi, że „Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia”. Na podstawie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży dookreślono, że „prawo do życia podlega ochronie, w tym również w fazie prenatalnej w granicach określonych w ustawie” (art. 1), co precyzuje okres ochrony życia od jego naturalnego poczęcia do śmierci. Mając na względzie ochronę życia i zdrowia w okresie prenatalnym w kontekście prawnokarnym, lektura rozdziału XIX k.k., zatytułowanego „Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu”, ukazuje zróżnicowanie sformułowań dotyczących istoty ludzkiej, korzystającej z tejże ochrony, tj. „człowiek” (np. art. 150, 151), „dziecko poczęte” (art. 152, 153, 157a), „dziecko w okresie porodu” (art. 149) lub „osoba” (art. 161, 162). Nadto ustawodawca we wskazanych przepisach przewiduje różne zagrożenie karą za bezprawną ingerencję w życie i zdrowie podmiotu korzystającego z ochrony, w zależności od jego fazy rozwoju. Wyróżnione fazy, w stosunku do których następuje omawiane zróżnicowanie, to m.in.:

- 1) dziecko poczęte;
- 2) dziecko poczęte, które osiągnęło zdolność do życia poza organizmem kobiety ciężarnej;
- 3) dziecko w trakcie narodzin;
- 4) istota ludzka po urodzeniu aż do śmierci.

Przyjmując wykładnię literalną przepisów, można uznać, że stoją one w opozycji do stanowiska zajętego przez Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 28.05.1997 r., K 26/96¹, że brak jest precyzyjnych i uzasadnionych kryteriów umożliwiających różnicowanie ochrony w uzależnieniu od fazy rozwoju, jednak w dalszej części orzeczenia wyjaśniono, że fakt ochrony podmiotu w ustawie karnej jest bezsprzeczny i niezależny od wieku bądź fazy rozwoju, a jedynie służy ułatwieniu odpowiedniej kwalifikacji czynu i w zależności od tej fazy różnicuje przewidzianą wysokość kary, jednak sama kara za bezprawną ingerencję w życie i zdrowie dziecka w okresie prenatalnym występuje na każdym etapie jego rozwoju.

2. Historia regulacji terminacji ciąży w Polsce

Punktem wyjścia do analizy przedmiotowego tematu oraz szeroko komentowanych zmian, które znacznie wpłynęły na aktualny stan prawny związany z zabiegiem usunięcia ciąży, uregulowany w ustawie o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, stały się dwa orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego.

Największy przełom w dziedzinie ustaw aborcyjnych, zakładający bardzo liberalne założenia w stosunku do terminacji ciąży, zawierała ustawa z 27.04.1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży². Akt ten dotyczył wyłącznie regulacji zabiegu aborcji. Deklarował głównie ochronę kobiety, ówczesne badania i publikacje obfitowały bowiem w szereg informacji o nielegalnych, partackich procederach przerywania ciąży, które w wielu przypadkach kończyły się tragicznie, ponieważ wykonywane były przez tzw. partaczki, znachorki, akuszerki, określane potocznie

¹ OTK 1997/2, poz. 19.

² Dz.U. Nr 12, poz. 61 ze zm.

mianem „babelek”³. Co roku tysiące kobiet osobiście lub z pomocą niewykwalifikowanych odpowiednio akuserek w sposób nielegalny wywoływały sztuczne poronienia⁴. *Novum* wprowadzonym przez komentowaną ustawę były zmiany dotyczące karalności osób uczestniczących w samym zabiegu spędzania płodu oraz rozszerzenie i doprecyzowanie przesłanek aborcyjnych (tzw. warunków). W przypadku zaistnienia jednego z wyżej wymienionych kryteriów kobieta miała możliwość poddania się zabiegowi terminacji ciąży legalnie w szpitalu państwowym. Zgodnie z art. 1 tejże ustawy zabiegu przerwania ciąży mógł dokonać tylko lekarz, jeżeli za przerwaniem ciąży przemawiały wskazania lekarza lub trudne warunki życia kobiety ciężarnej lub zachodziło uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku przestępstwa. Ustawa ta była rozszerzana, doprecyzowywana i nowelizowana, jednak jej pierwotne liberalne założenia przetrwały ponad 30 lat, a jej wprowadzenie, mimo niechęci części środowiska, miało na celu konkretne zadanie – medykalizację aborcji w celu stworzenia adekwatnej sytuacji w publicznych placówkach medycznych, aby kobieta „nie musiała szukać pomocy akuserek, babek i innych partaczy”⁵.

3. Ustawodawstwo współczesne

Dopiero w 1990 r. rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej⁶ zapoczątkowało zmiany w kierunku obostrzenia w stosunku aborcji dokonywanej z przyczyn społecznych, m.in. lekarz miał obowiązek podjąć próbę wpłynięcia na zmianę decyzji kobiety. W przypadku jednak, gdy nie odniosło to skutku, kobieta była kierowana na wizytę do psychologa.

³ S. Kuźma-Markowska, *Walka z „babkami” o zdrowie kobiet: medykaliizacja przerwania ciąży w Polsce w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku*, Warszawa 2017, s. 8.

⁴ B. Klich-Kluczevska, *Przypadek Marii spod Bochni. Próba analizy mikrohistorycznej procesu o aborcję z 1949 roku*, „Rocznik Antropologii Historii” 2012/1, s. 198.

⁵ T. Kielanowski, *Jeszcze raz w sprawie przerywania ciąży*, „Służba Zdrowia” 1957/8, s. 4.

⁶ Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 30.04.1990 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych, jakie powinni posiadać lekarze dokonujący zabiegu przerwania ciąży, oraz trybu wydawania orzeczeń lekarskich o dopuszczalności dokonania takiego zabiegu (Dz.U. Nr 29, poz. 178).

Ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, doprecyzowana przez rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej⁷, obowiązuje z wieloma zmianami do czasów współczesnych. Co istotne z punktu widzenia przedmiotowego tematu, ustawa ta wprowadzała w art. 4a ust. 1 u.p.r.o.p. cztery przesłanki legalnej aborcji w Polsce:

„Przerwanie ciąży może być dokonane wyłącznie przez lekarza, w przypadku gdy:

- 1) ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej,
- 2) badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu,
- 3) zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego,
- 4) kobieta ciężarna znajduje się w ciężkich warunkach życiowych lub trudnej sytuacji osobistej”.

Novum stanowiła tzw. przesłanka eugeniczna wprowadzona w art. 4a ust. 1 pkt 2 u.p.r.o.p., natomiast przesłanka zawarta w pkt 4 zyskała nowe brzmienie oraz rozszerzenie. Dodatkowo kobieta w sytuacji podjęcia terminacji ciąży na podstawie art. 4a ust. 1 pkt 4 u.p.r.o.p. musiała na mocy nowej ustawy skonsultować się z dwoma lekarzami oraz potwierdzić swoją decyzję przed wykonaniem ewentualnego zabiegu, po nie mniej niż trzech dniach od drugiej konsultacji. Jednak w związku z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego z 28.05.1997 r. omawiana przesłanka, tzw. społeczna (art. 4a ust. 1 pkt 4 u.p.r.o.p.), utraciła moc zgodnie z obwieszczeniem⁸. Trybunał uznał ją bowiem za niezgodną

⁷ Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 22.01.1997 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych lekarzy, uprawniających do dokonania przerwania ciąży oraz stwierdzania, że ciąża zagraża życiu lub zdrowiu kobiety lub wskazuje na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu (Dz.U. Nr 9, poz. 49).

⁸ Obwieszczenie Prezesa Trybunału Konstytucyjnego z 18.12.1997 r. o utracie mocy obowiązującej art. 1 pkt 2, art. 1 pkt 5, art. 2 pkt 2, art. 3 pkt 1 i art. 3 pkt 4 ustawy o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 157, poz. 1040).

z gwarancjami zawartymi w przepisach ówczesnej Konstytucji, przyjmując, że tzw. trudne warunki życiowe to w szczególności sytuacja materialna, która w powiązaniu z ciążą oraz urodzeniem dziecka może ulec pogorszeniu lub stracić szansę na polepszenie. W stosunku do trudnej sytuacji osobistej, czyli pojęcia niedookreślonego zastosowanego w omawianej przesłance, sędziowie przyporządkowali uprawdopodobniony zły stan psychiczny powiązany z faktem zajścia w ciążę, który może wynikać z zakłóceń relacji w wyniku stanu ciężarnej bądź „ograniczenia realizacji określonych potrzeb kobiety, w tym przysługujących jej praw i wolności osobistych”⁹. Trybunał w konkluzji uznał, że określone wyżej domniemania nie odnoszą się do tzw. sytuacji krańcowych, które mogłyby stać w opozycji do ochrony godności ludzkiej. Próba porównania wartości tak przyporządkowanych dóbr dotyczących matki, a pozostających w konflikcie z dobrami jej dziecka, „z punktu widzenia standardów konstytucyjnych dyskwalifikuje regulację zawartą w art. 4a ust. 1 pkt 4”. Trybunał, rozważając zarzuty co do tegoż przepisu, musiał rozstrzygnąć konflikt dóbr: życie ludzkie podlega ochronie na każdym etapie rozwoju, również w fazie prenatalnej, jest bowiem dobrem chronionym prawem, a sytuacja tego przepisu pozostaje w konflikcie z prawem kobiety do kształtowania swoich warunków życia, dobrobytu, swojego położenia materialnego i społecznego. Ochrona wolności kobiety „nie może prowadzić tak daleko, iż łączy się z naruszeniem fundamentalnego dobra jakim jest życie ludzkie, w stosunku do którego warunki egzystencji mają charakter wtórny i mogą podlegać zmianie”.

Trybunał uznał również, że fakt pozostawienia pojęć niedookreślonych w przepisie konstruującym komentowaną przesłankę jest niedopuszczalny, nie sposób bowiem określić konkretnie konstytucyjnie chronionych dóbr, w stosunku do których ustawodawca zwykły, uznając ich prymat, zalegalizował możliwość naruszenia innej wartości chronionej, uznanej za fundamentalne dobro już w samej doniosłej preambule ustawy o planowaniu rodziny. Przy rozstrzyganiu konkretnej kolizji dóbr z samego faktu uznania wartości życia za wartość konstytucyjną Trybunał uznał za konieczne ograniczenie praw ciężarnej, rozwijające się życie nie tylko bowiem korzysta z dóbr matki w biologicznym znaczeniu – „korelatem

⁹ Orzeczenie TK z 28.05.1997 r., K 26/96.

rozwijającego się życia dziecka jest zespół obowiązków złożonych zarówno na matkę dziecka jak i jego ojca, gwałtownie wzrastający z momentem narodzin”. Ponadto zauważyć należy, że preambuła ustawy zagwarantowała uznanie prawa każdego człowieka do odpowiedzialnego podjęcia decyzji dotyczącej posiadania potomstwa, jednak interpretując ją w sposób pozytywny, uznając człowieka za osobę świadomą, która ma możliwość decydowania o chęci posiadania rodziny bądź nie, na podstawie zdobytej wiedzy i doświadczenia życiowego. Trzeba jednak mieć na względzie, że wspomniana możliwość podjęcia decyzji odnosi się do kwestii podjęcia starań o założenie rodziny lub ich zaniechania, nie ma zaś zastosowania w sytuacji, gdy dziecko jest już w pewien sposób „posiadane” przez rodziców oczekujących jego przyjścia na świat, ponieważ decyzja w sposób dorozumiany została podjęta przez przyszłych rodziców.

4. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r., K 1/20

Kolejna diametralna zmiana w ustawie o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży została wprowadzona do obiegu prawnego za sprawą wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r., K 1/20¹⁰. Przedmiotem kontroli w sprawie była norma zawarta w art. 4a ust. 1 pkt 2 u.p.r.o.p. – tzw. eugeniczna przesłanka przerwania ciąży, która na podstawie niniejszego orzeczenia utraciła moc prawną, w wyniku czego ustawa o planowaniu rodziny dopuszcza legalną terminację ciąży przez lekarza w dwóch przypadkach, tj. gdy ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej lub gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego.

Trybunał w uzasadnieniu wyroku wyjaśnił, że dopuszczalność przerwania ciąży w sytuacji, gdy „badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej

¹⁰ Dz.U. z 2021 r. poz. 175.

jego życiu”, jest niezgodna z art. 38 w zw. z art. 30 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

W ocenie Trybunału dziecko w okresie prenatalnym, a więc przed narodzeniem, jako człowiek, istota ludzka korzysta z przyrodzonej i niezbywalnej godności oraz jest podmiotem mającym prawo do życia, zaś „system prawny – zgodnie z art. 38 Konstytucji – musi gwarantować należytą ochronę temu centralnemu dobru, bez którego owa podmiotowość zostałaby przekreślona”. W związku z powyższym pojmowaniem Trybunał uznał, że w demokratycznym państwie prawa omawiana przesłanka nie może pozostać w obiegu prawnym, godzi bowiem w jego założenia i nominuje twierdzenie sprzeczne z jego wartościami, ponieważ promuje jedynie obywateli zdrowych i sprawnych, dyskryminując niejako jednostki chore, wymagające wzmożonej opieki. Za nieakceptowalne dla państwa prawa uznano ograniczenie prawnej ochrony życia dziecka w okresie prenatalnym, a więc prawa fundamentalnego, najwyższego, na rzecz ochrony innych dóbr niższych od ograniczanego, stan ten stałby bowiem w opozycji do symetrii dóbr między dobrem poświęcanym a dobrem ratowanym. Uzasadnionym warunkiem do zastosowania podobnego ograniczenia byłaby jedynie sytuacja, w której niewątpliwie dobra poświęcanego nie dałoby się uratować i pogodzić z ratowaniem analogicznego prawa fundamentalnego.

W omawianym orzeczeniu Trybunał Konstytucyjny podtrzymał swoje stanowisko umotywowane w poprzednim orzeczeniu z 28.05.1997 r., w wyniku którego uznał za niezgodną z Konstytucją społeczną przesłankę aborcji, podkreślając, że „decyzja ustawodawcy zwykłego, rezygnującego z ochrony określonej wartości konstytucyjnej, czy wręcz legalizującego zachowania naruszające taką wartość, musi być usprawiedliwiona wyżej przedstawioną kolizją dóbr, praw lub wolności konstytucyjnych”¹¹. Dobrem prawnym dziecka jest jego życie. Analogicznie wskazane w wypadku kolizji musi być dobro innej osoby, nie zaś sytuacja, w której przeciwstawia się zdrowie człowieka i jego życie, problem bowiem nie może zostać pozytywnie rozpatrzony, gdy zarówno dobro poświęcane, jak i dobro ratowane należą do jednego podmiotu, który nadto ma

¹¹ Orzeczenie TK z 28.05.1997 r., K 26/96.

prawo korzystać z ochrony obu wartości. Trybunał podał w wątpliwość, czy w tej sytuacji można szukać naruszenia dobra leżącego po stronie matki dziecka, jednak w konkluzji uznał, że taki stan faktyczny opisuje inna przesłanka wskazana w art. 4a ust. 1 pkt 1 u.p.r.o.p.

Uwagę zwrócono również na fakt, że przepis zawiera sformułowanie „duże prawdopodobieństwo”, a nie „pewność diagnostyczną”, co wskazuje na zdarzenie, które może się ziścić, ponieważ występuje ku temu pewne prawdopodobieństwo, w związku z czym na tej podstawie nie można oprzeć przyzwolenia na działania mające na celu spowodowanie śmierci chorego, „mając na względzie dbałość o jakość przekazywanego kodu genetycznego”¹².

Podobna linia orzecznicza była wcześniej utrzymywana przez sądy. Przykładem może być wyrok Sądu Najwyższego z 6.05.2010 r., II CSK 580/09¹³. Nadto w wyrokach zwracano uwagę, że art. 4a ust. 1 pkt 2 u.p.r.o.p. zawierał dwie odrębne przesłanki przerwania ciąży z powodów eugenicznych. Ogłoszony wyrok Trybunału Konstytucyjnego spotkał się z wieloma skrajnymi opiniami zarówno w doktrynie, jak i społeczeństwie, mediach itd. W Europie Polska od wielu lat znajdowała się wśród nielicznych krajów, które nie legalizowały tzw. aborcji na życzenie, jednak w związku z wyrokiem Trybunału jest aktualnie jednym z krajów o najbardziej surowych restrykcjach dotyczących aborcji.

5. Podsumowanie

Trybunał Konstytucyjny w długim i treściwym uzasadnieniu do wyroku odpowiedział, że Rzeczpospolita Polska jako demokratyczne państwo prawne nie ma uprawnień do ingerencji w prawo do życia człowieka poprzez promowanie regulacji prawnych lub warunków do pozbawiania życia ze względu na prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego

¹² W. Wróbel, *Konstytucyjne gwarancje ochrony życia a przesłanki dopuszczalności aborcji* [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski, M. Bajor-Stachańczyk, W. Odrowąż-Sypniewski, „Przed Pierwszym Czytaniem” 2007/3, s. 32.

¹³ LEX nr 602234.

upośledzenia i nieuleczalnej choroby zagrażające życiu, ma bowiem obowiązek chronić życie na każdym jego etapie, fazie i w każdym stanie. Zatem w wyniku wyroku Trybunału Konstytucyjnego niedozwolona jest dyskryminacja życia dziecka poczętego w stosunku do czy to ciężkich warunków osobistych lub społecznych matki, czy też obawy o zdrowie na podstawie analiz prenatalnych. Wraz z analizą gwarancji konstytucyjnych orzecznictwo Trybunału zmieniło granicę tzw. nabywania człowieczeństwa, a w związku z tym wyznaczyło początek ochrony dziecka w okresie prenatalnym, rozciągając ją od momentu naturalnego poczęcia, co doktryna na początku XX w. wykluczała¹⁴. Ówczesnie aborcję uważano za kolokwialne „przywrócenie menstruacji kobiecie”¹⁵, a początek życia istoty ludzkiej utożsamiano najpierw z urodzeniem, nieco później z „poczuciem przez ciążarną ruchów dziecka”.

Streszczenie

Nauka obfituje w wiele stanowisk co do jakości ochrony dziecka w okresie prenatalnym w polskich przepisach, zdania na ten temat są podzielone: od skrajnie liberalnych po konserwatywne. W jednym kraju to, co wydaje się naturalne i wynikające z wolności, czyli możliwość podjęcia decyzji dotyczącej naszego ciała, życia, zdrowia *sensu stricto* czy też zdrowia psychicznego, w innym jest uważane za nieograniczoną wolność, która w nadmiarze szkodzi. Celem opracowania jest zestawienie poprzednio obowiązujących ustaw o niniejszej tematyce, analiza zmian prawnych i zagrożeń, jakie wynikają z restrykcyjnego unormowania prawnego dotyczącego prawnokarnej ochrony życia i zdrowia dziecka w okresie prenatalnym, oraz porównanie wprowadzonych zmian oraz wykładni użytej w wyrokach Trybunału Konstytucyjnego związanych z przedmiotową tematyką.

Słowa kluczowe: aborcja, wyrok, prawa człowieka, definicja

¹⁴ T. Boy-Żeleński, *Piekło kobiet*, Warszawa 1930, s. 14.

¹⁵ M. Gawin, *Planowanie rodziny – hasła i rzeczywistość* [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa 2000, s. 226.

OLIWIA CZAPLIŃSKA – Szkoła Doktorska Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Zakład Prawa Karnego, Kryminologii i Kryminalistyki, Wydział Prawa i Nauk Społecznych
ORCID: 0000-0003-3600-0443

Bibliografia

Literatura

- Boy-Żeleński T., *Piekło kobiet*, Warszawa 1930
- Gawin M., *Planowanie rodziny – hasła i rzeczywistość* [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa 2000
- Kielanowski T., *Jeszcze raz w sprawie przerywania ciąży*, „Służba Zdrowia” 1957/8
- Klich-Kluczeńska B., *Przypadek Marii spod Bochni. Próba analizy mikrohistorycznej procesu o aborcję z 1949 roku*, „Rocznik Antropologii Historii” 2012/1
- Kuźma-Markowska S., *Walka z „babkami” o zdrowie kobiet: medykalizacja przerywania ciąży w Polsce w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku*, Warszawa 2017
- Wróbel W., *Konstytucyjne gwarancje ochrony życia a przesłanki dopuszczalności aborcji* [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski, M. Bajor-Stachańczyk, W. Odrowąż-Sypniewski, „Przed Pierwszym Czytaniem” 2007/3

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- Ustawa z 27.04.1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. Nr 12, poz. 61 ze zm.)
- Ustawa z 7.01.1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. Nr 17, poz. 78 ze zm.)
- Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2021 r. poz. 2345 ze zm.)
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 30.04.1990 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych, jakie powinni posiadać lekarze dokonujący zabiegu przerywania ciąży, oraz trybu wydawania orzeczeń lekarskich o dopuszczalności dokonania takiego zabiegu (Dz.U. Nr 29, poz. 178)
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 22.01.1997 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych lekarzy, uprawniających do dokonania przerywania

ciąży oraz stwierdzania, że ciąża zagraża życiu lub zdrowiu kobiety lub wskazuje na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu (Dz.U. Nr 9, poz. 49)

Obwieszczenie Prezesa Trybunału Konstytucyjnego z 18.12.1997 r. o utracie mocy obowiązującej art. 1 pkt 2, art. 1 pkt 5, art. 2 pkt 2, art. 3 pkt 1 i art. 3 pkt 4 ustawy o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 157, poz. 1040)

Orzecznictwo

Orzeczenie TK z 28.05.1997 r., K 26/96, OTK 1997/2, poz. 19

Wyrok SN z 6.05.2010 r., II CSK 580/09, LEX nr 602234

Wyrok TK z 22.10.2020 r., K 1/20, Dz.U. z 2021 r. poz. 175

Diana Dajnowicz-Piesiecka

OBCINANIE PSOM USZU I OGONÓW – BYŁO I MINĘŁO? PRAWNE ASPEKTY KOPIOWANIA USZU I OGONÓW U PSÓW W POLSCE

1. Uwagi wprowadzające

Wpisując w wyszukiwarce internetowej Google hasło „doberman”, w zakładce z grafikami zobaczyć można zdjęcia z dużym, budzącym respekt psem o ciemnym, lśniącem umaszczeniu oraz... stojącymi w szpic uszami i obciętym ogonem¹. Nie jest to zresztą jedyna rasa, której wizerunek kojarzymy z tak specyficznymi wyglądającymi uszami lub ogonem. Ich skracanie przez lata praktykowano wśród np. bokserów, dogów, sznaucerów, niektórych pinczerów, jak również gryfoników brukselskich, belgijskich i brabanckich oraz boston-, bull- i blackterrierów².

Kopowanie uszu i ogonów psom, czyli innymi słowy obcinanie im tych części ciała, w przeszłości wykonywano zwłaszcza u psów pasterskich i myśliwskich w celu ograniczenia urazów ciała będących konsekwencją walki z dzikimi zwierzętami – chciano w ten sposób zminimalizować ryzyko zranień i zmniejszyć łatwo dostępną do złapania przez przeciwnika

¹ Wyniki wyszukiwania w wyszukiwarce Google hasła „doberman”, <https://tiny.pl/9dstd> (dostęp: 15.02.2022 r.).

² M. Żakiewicz, *Chirurgia małych zwierząt*, Warszawa 1983, s. 181.

powierzchnię ciała³. Jednakże charakter wykorzystywania zwierząt w pasterstwie i polowaniach na przestrzeni lat istotnie się zmienił i – co za tym idzie – również przytoczony powód kopiowania się zdezaktualizował. Obecnie psy pełnią rolę towarzysza i przyjaciela człowieka, a nie jego narzędzia pracy. Co prawda zwierzęta stanowią wsparcie w pewnych zawodach, np. psy pełniące służbę w Policji czy Służbie Więziennej, odbywa się to jednak z poszanowaniem zasady humanitarnego ich traktowania, nadawaniem im statusu partnera lub podopiecznego funkcjonariusza.

Mimo że w dyskursie publicznym powszechne jest stanowisko, iż obcinanie psom uszu i ogonów to zwykłe okrucieństwo, wciąż spotkać można wielu zwolenników tego zabiegu. Przekonują oni o jego słuszności, powołując się na szczególne właściwości danej rasy rzekomo wymagającej obcinania uszu i ogonów z powodów medycznych (np. wskazują na potrzebę odpowiedniej wentylacji ucha, które w postaci oklapniętej jest narażone na infekcje)⁴. Trudno jednak odnaleźć potwierdzenie takich twierdzeń w literaturze z obszaru medycyny weterynaryjnej. Wręcz przeciwnie, w źródłach podkreśla się, że kopiowanie nie ma prewencyjnego uzasadnienia medycznego, zaś zasadniczą jego przyczyną są preferencje estetyczne człowieka⁵. Zdrowotne przesłanki obciążenia psu uszu lub ogona mogą wystąpić wyłącznie w przypadku stwierdzenia przewlekłego stanu zapalnego, nowotworu bądź martwicy tkanek po urazach mechanicznych (np. po pogryzieniach przez inne psy)⁶. Mimo to obcinanie uszu i ogonów psom wciąż stanowi aktualny problem i chociaż jest zakazane w wielu krajach na świecie, w tym w Polsce, nadal z łatwością można spotkać zwierzęta, które gołym okiem widać, że zostały poddane temu zabiegowi.

³ K. Powierża, *Zabiegi medyczne wpływające na komunikację w świecie psów*, „Przegląd Hodowlany” 2020/5, s. 26.

⁴ A. Mania, *Nie chciałbym mieć dobermana z długim ogonem*, „Przyjaciel PIES” 2001, s. 8, skan wywiadu dostępny pod adresem: <https://zuzpasjaodogoargentino.wordpress.com/2019/02/18/nie-chcialbym-miec-dobermana-z-dlugim-ogonem/> (dostęp: 15.02.2022 r.).

⁵ M. Żakiewicz, *Chirurgia...*, s. 181.

⁶ H. Mamzer, *Czy jest możliwy uwspólniony dobrostan ludzi i innych zwierząt?*, „Życie Weterynaryjne” 2018/10, s. 677.

Dostrzeżony problem w traktowaniu zwierząt stanowił punkt wyjścia dla określenia przedmiotu analiz, których wyniki opisano w niniejszym opracowaniu. Stanowią go wybrane (w ocenie autorki – najważniejsze) prawne aspekty kopiowania w Polsce uszu i ogonów psom. Artykuł ma na celu uzupełnienie wiedzy w tym zakresie, ponieważ w istniejącej literaturze z dziedziny nauk prawnych brakuje refleksji i szerszej dyskusji na temat tego zagadnienia. Aby osiągnąć określony cel, posłużono się metodą dogmatyczną, którą wykorzystano do analizy przepisów ustanawiających zakaz kopiowania uszu i ogonów psom. Analizą objęto przede wszystkim regulacje polskie z ustawy o ochronie zwierząt i Kodeksu karnego, uzupełniając sięgając również do Europejskiej konwencji o ochronie zwierząt domowych⁷.

2. Obcinanie psom uszu i ogonów w świetle Europejskiej konwencji o ochronie zwierząt domowych

W wielu państwach Europy obowiązuje zakaz obcinania zwierzętom uszu i ogonów. W niektórych porządkach prawnych zakaz wynika z zobowiązań przyjętych w związku z ratyfikacją Europejskiej konwencji o ochronie zwierząt domowych – dokumentu uchwalonego 13.11.1987 r. w Strasburgu przez Radę Europy. Zasadniczym celem powstania konwencji było zapewnienie dobrostanu zwierzętom domowym utrzymywanym przez ludzi ze względu na ich osobiste, prywatne potrzeby, np. związane z chęcią posiadania zwierzęcego towarzysza życia. Co istotne, konwencja dotyczy wyłącznie zwierząt domowych, zaś zwierzęta należące do gatunków zagrożonych i chronionych innymi konwencjami (w szczególności konwencją waszyngtońską⁸ i konwencją

⁷ Europejska konwencja o ochronie zwierząt domowych sporządzona w Strasburgu 13.11.1987 r., dostępna w języku angielskim na stronie: <https://rm.coe.int/168007a67d> (dostęp: 15.02.2022 r.).

⁸ Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem sporządzona w Waszyngtonie 3.03.1973 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 27, poz. 112).

berneńską⁹⁾ nie są włączone pod ochronę wynikającą z omawianego aktu prawnego¹⁰⁾.

Dla ochrony zwierząt przed obcinaniem im uszu i ogonów znaczenie ma art. 10 ust. 1 konwencji, ponieważ to w jego treści zakazano przeprowadzania na zwierzętach operacji chirurgicznych w celu zmiany ich wyglądu, a także w jakimkolwiek innym celu niż leczniczy. Zakaz ten dotyczy w szczególności obcinania ogonów, przycinania uszu, dewokalikacji oraz usuwania pazurów i odcisków palców. Nie jest on jednak bezwzględny, ponieważ w ust. 2 przewidziano od niego wyjątki – przeprowadzenie wymienionych zabiegów dopuszcza się w sytuacjach stwierdzenia przez lekarza weterynarii, że są one konieczne ze względów weterynaryjnych, medycznych lub dla dobra konkretnego zwierzęcia, a także w celu zapobieżenia reprodukcji. Jednocześnie wskazano, że zabiegi tego rodzaju, jeśli spowodują u zwierzęcia ból, powinny być przeprowadzane przez lekarza weterynarii bądź pod jego nadzorem oraz w znieczuleniu. Natomiast jeśli zabieg nie wymaga znieczulenia, może być wykonany przez osobę do tego upoważnioną na mocy ustawodawstwa krajowego państwa sygnatariusza konwencji.

Konwencja została ratyfikowana przez 24 państwa członkowskie Rady Europy. Krajami, które przyjęły ten dokument są: Austria, Azerbejdżan, Belgia, Bułgaria, Cypr, Czechy, Dania, Finlandia, Francja, Niemcy, Grecja, Włochy, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Norwegia, Portugalia, Rumunia, Serbia, Hiszpania, Szwecja, Szwajcaria, Turcja i Ukraina¹¹⁾. Należy mieć jednak na względzie, że nie wszystkie wymienione państwa jednako uregulowały kwestię przycinania psom uszu i ogonów. Jedne zdecydowały się wprowadzić całkowity zakaz kopiowania, zarówno uszu, jak i ogonów (np. w Austrii, Norwegii czy Szwecji), w innych natomiast obowiązuje tylko zakaz cięcia uszu, zaś cięcie ogonów jest dozwolone

⁹⁾ Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie 19.09.1979 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 58, poz. 263 ze zm.).

¹⁰⁾ Zob. szczegółowe informacje dotyczące Europejskiej konwencji o ochronie zwierząt domowych opublikowane na stronie Rady Europy: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=125> (dostęp: 15.02.2022 r.).

¹¹⁾ Konwencję podpisała również Holandia, jednak nie ratyfikując jej.

(np. Francja)¹². Co istotne, w gronie państw, które podpisały i ratyfikowały konwencję, nie ma Polski, natomiast zakaz kopiowania w naszym kraju obowiązuje i wynika z uregulowań krajowych.

3. Obcinanie psom uszu i ogonów w świetle ustawy o ochronie zwierząt

Niepodpisanie Europejskiej konwencji o ochronie zwierząt domowych przez Rzeczpospolitą Polską nie oznacza, że w naszym kraju kopiowanie psom uszu i ogonów jest legalne. Wręcz przeciwnie, zakaz przeprowadzania zabiegów tego rodzaju wynika z uregulowań krajowych. W art. 6 ust. 1a u.o.z. ustanowiono zakaz znęcania się nad zwierzętami, natomiast w art. 6 ust. 2 u.o.z. wyliczono przykłady kilkudziesięciu zachowań uznawanych za jego formy. Wśród tych zachowań wymieniono m.in. zabiegi mające na celu zmianę wyglądu zwierzęcia i wykonywane w celu innym niż ratowanie jego zdrowia lub życia, a w szczególności przycinanie psom uszu i ogonów (kopiowanie). Rozwinięciem zakazu znęcania się nad zwierzętami jest art. 35 ust. 1a u.o.z., gdzie spenalizowano to zachowanie, przewidując za jego popełnienie karę pozbawienia wolności do lat 3.

Powołane przepisy – art. 6 ust. 1a i 2 oraz art. 35 ust. 1a u.o.z. – należy analizować łącznie. Wynika to z tego, że przepisy karne zawarte w ustawie o ochronie zwierząt (art. 35–40 u.o.z.) odwołują się do początkowych regulacji ustawy, zawartych w rozdziale ogólnym (art. 1–8 u.o.z.), w którym ustawodawca umiejscowił m.in. zakaz znęcania się. Wobec tego, że znamiona przedmiotu, podmiotu, strony podmiotowej oraz przedmiotowej przestępstwa znęcania się nad zwierzętami wynikają z art. 6 ust. 2 u.o.z., rozpatrywać je należy w ścisłym związku z art. 35 ust. 1a u.o.z.¹³

¹² Związek Kynologiczny w Polsce – Oddział we Włocławku, *Aktualny stan prawny dotyczący cięcia uszu i ogonów w krajach należących do sekcji europejskiej FCI*, http://www.zkwpwloclawek.pl/images/stories/regulaminy/ciecie_uszu_i_ogonow.pdf?fbclid=IwAR2VxNky4QUWv1IdwPZuWPi_7kSo_Dq6ztOalixwomknMgEqZStju43bNSM (dostęp: 15.02.2022 r.).

¹³ K. Kuszlewicz, *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 113.

Przycinanie psom uszu i ogonów, będące formą znęcania się nad zwierzęciem, stanowi przestępstwo godzące w takie dobra prawne jak zdrowie i życie zwierzęcia oraz wolność tych istot od zbędnego bólu i cierpienia¹⁴. Nie dość, że kopiowanie uszu naraża zwierzęta na oczywisty ból fizyczny spowodowany zabiegiem chirurgicznym, to jeszcze na ryzyko utraty życia w wyniku pooperacyjnych powikłań (np. zakażenia rany). Zabieg ten oddziałuje także na późniejszą jakość funkcjonowania zwierzęcia, obcięcie psu uszu lub ogona wpływa bowiem na jego możliwości komunikacyjne z innymi przedstawicielami swojego gatunku, jak również z człowiekiem, na stałe ograniczając zdolność wyrażania pewnych emocji¹⁵. Odczytanie emocji u psa bez ogona może być istotnie utrudnione, ponieważ przy pomocy tej części ciała zwierzę wyraża szereg uczuć, w tym np. zadowolenie lub strach. Podobnie uszy, które – przykładowo – postawione do góry, mogą sygnalizować zainteresowanie psa sytuacją wokół niego. Dlatego zabiegu kopiowania nie należy oceniać przez pryzmat tylko zdrowia somatycznego, lecz również, a może przede wszystkim, w kontekście komunikacji niewerbalnej psa oraz jego prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie (zwierzęciem i ludzkiem). W tym sensie obcinanie psom uszu porównuje się do obcięcia człowiekowi rąk (nie uszu!), ponieważ w komunikacji niewerbalnej mają one analogiczny poziom funkcjonalny¹⁶.

Istotnym problemem w kontekście kopiowania psom uszu i ogonów jest pytanie o to, kogo należy uznać za sprawcę tego przestępstwa: osobę przeprowadzającą zabieg (np. weterynarza), czy może właściciela zwierzęcia, który zabieg ten umawia i zwierzę na niego dostarcza. W zakresie tego zagadnienia należy ponownie spojrzeć na art. 6 ust. 2 u.o.z., w którym ustawodawca wskazał, że przez znęcanie się nad zwierzęciem należy rozumieć zarówno zadawanie mu bólu lub cierpienia, jak i świadome dopuszczanie do ich zadawania. Dopuszczanie do zadawania cierpienia

¹⁴ M. Mozgawa [w:] *Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko zasobom przyrody i środowisku. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2017, s. 56.

¹⁵ Jak słusznie zauważył Sąd Rejonowy w Kaliszu w wyroku z 6.02.2018 r., II K 888/17, LEX nr 2535370: „cierpieniem dla zwierzęcia jest nie tylko okres rekonwalescencji po zabiegu, ale także stałe ograniczenie jego możliwości kontaktu z innymi psami, ludźmi”.

¹⁶ H. Mamzer, *Specyfika pracy biegłego sądowego z zakresu dobrostanu zwierząt*, „Życie Weterynaryjne” 2017/9, s. 653.

zwierzęciu polega z kolei na przyzwoleniu, aby inna osoba zachowała się w jakikolwiek sposób określony w ust. 2 art. 6 u.o.z. bądź inny powodujący ból lub cierpienie zwierzęcia¹⁷. Oznacza to zatem, że sprawcą przestępstwa z art. 35 ust. 1a u.o.z. będzie zarówno osoba wykonująca zabieg obcięcia uszu lub ogona, jak i właściciel psa lub jego opiekun, który dopuszcza do poddania zwierzęcia takiemu zabiegowi.

Mimo że w Polsce kopiowanie uszu i ogonów jest zakazane, przez co większość lekarzy weterynarii kategorycznie odmawia przeprowadzenia tego zabiegu, to jednak niektórzy właściciele psów dążą do niego za wszelką cenę. Zdarza się, że gdy niemożliwe jest jego zrealizowanie w Polsce, właściciele zwierząt szukają rozwiązania za granicą, w państwach, gdzie obcinanie psom uszu i ogonów wciąż pozostaje legalne (najczęściej w Rosji lub na Białorusi). Opiekunowie psów decydują się na to również, aby uniknąć odpowiedzialności karnej. Zgodnie bowiem z zasadami odpowiedzialności za przestępstwa popełnione za granicą określone w Kodeksie karnym w przypadku popełnienia przez polskiego obywatela przestępstwa w innym państwie stosuje się do niego polską ustawę, jednak warunkiem odpowiedzialności za czyn popełniony za granicą jest uznanie go za przestępstwo również przez ustawę obowiązującą w miejscu jego popełnienia. Oznacza to, że jeśli właściciel psa podda go zabiegowi kopiowania w kraju, gdzie jest to legalne, to po powrocie do Polski nie zostanie pociągnięty do odpowiedzialności przed polskim wymiarem sprawiedliwości.

Reguła ta jest wykorzystywana nie tylko przez indywidualnych właścicieli lub opiekunów psów, lecz również przez hodowców psów rasowych, którzy organizują kopiowanie uszu i ogonów za granicą, czyniąc z tego dodatkowe źródło zarobku. Hodowle, by sprzedać zwierzę idealnie wpisujące się we wzorec danej rasy, poza samym szczeniakiem, za dodatkową opłatą, raczej nieoficjalnie (choć można o tym przeczytać na forach i grupach internetowych gromadzących zarówno właścicieli zwierząt, jak i hodowców), oferują również usługę przycięcia mu uszu lub ogona u „zaufanego” lekarza weterynarii wykonującego takie zabiegi w innym kraju. Oferowanie przez właścicieli hodowli „załatwienia” kopiowania

¹⁷ Por. wyrok SN z 16.11.2009 r., V KK 187/09, LEX nr 553896.

psom uszu i ogonów za granicą jest niczym innym jak działaniem na rzecz osiągnięcia celu zakazanego przez polskie prawo. Nie dość, że jest to obejście prawa, to jeszcze świadome lekceważenie wynikającej z ustawy o ochronie zwierząt zasady humanitarnego ich traktowania. Na hodowcach profesjonalnie zajmujących się rozmnażaniem psów rasowych ciąży bowiem szczególnie obowiązek posiadania szerokiej wiedzy i świadomości co do właściwych i humanitarnych warunków rozwoju psów, a tymi nie można określić zabiegu obcinania uszu i ogonów.

Należy jednak zwrócić uwagę, że wspomniana reguła podwójnej karalności znajduje zastosowanie do odpowiedzialności na podstawie zasady personalnej (art. 109 k.k.), zasady ochronnej względnej (art. 110 § 1 k.k.) i zasady odpowiedzialności zastępczej (art. 110 § 2 k.k.). Warunek podwójnej karalności nie dotyczy natomiast czynów zabronionych, wobec których spełnione są przesłanki określone w art. 112 k.k. (zasada ochronna bezwzględna) i art. 113 k.k. (zasada represji wszechświatowej)¹⁸. Istotne znaczenie w przypadku hodowców psów rasowych, kopiujących im uszy i ogony za granicą, ma zwłaszcza art. 112 pkt 5 k.k., zgodnie z którym niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia czynu zabronionego ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca w razie popełnienia przestępstwa, z którego została osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Oznacza to, że dla oceny odpowiedzialności karnej hodowców nie jest potrzebne stwierdzenie podwójnej przestępności czynu – osoby te powinny odpowiadać za organizowanie tego procederu, mimo że w miejscu jego przeprowadzania zabieg jest legalny. Hodowcy nierzadko czerpią z tego spore korzyści majątkowe, osiągające nawet równowartość ceny za rasowego psa. Potencjalny nabywca, chcąc mieć psa kopiowanego, płaci więc nie tylko za samo zwierzę, lecz także drugie tyle za poddanie go omawianemu zabiegowi¹⁹.

¹⁸ K. Wiak [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, Legalis, art. 111, nb 1.

¹⁹ Ceny psów zależą od renomy hodowli i utytułowania psich rodziców szczeniaka. Prestiżowe, dobrze znane hodowle raczej nie parają się procederem kopiowania ani w Polsce, ani za granicą. Działalnością taką zajmują się raczej hodowle zarejestrowane w mniej znanych związkach lub stowarzyszeniach.

Przestępstwo znęcania się nad zwierzętami w postaci obcinania uszu i ogonów psom stanowi przestępstwo z winy umyślnej. W ramach działania sprawcy mamy do czynienia z zamiarem bezpośrednim, przy czym odnosi się on przede wszystkim do samej czynności sprawczej (obcięcie uszu i ogona), zaś niekoniecznie do spowodowania u zwierzęcia bólu i cierpienia. Najczęściej sprawcami tej postaci znęcania się nad zwierzęciem są właściciele psów, wśród których są osoby wciąż ślepo wierzące w jakość wzorca danej rasy. Wychodzą oni z założenia, że skoro od dziesięcioleci danej rasie psów obcinano uszy i ogony, musi mieć to określone anatomiczne uzasadnienie wynikające z cech danej grupy psów o tym samym genotypie (np. wymieniane wcześniej, naukowo niepotwierdzone, rzekome przesłanki zdrowotne związane z wentylacją uszu). Wśród właścicieli są również tacy, i pewnie stanowią oni większość, którzy po prostu chcą mieć psa o określonym wizerunku, którzy są zwolennikami kopiowania ze względów wyłącznie estetycznych. Jednak i ta grupa osób nie przycina uszu i ogonów w celu zadania zwierzęciu bólu, lecz aby osiągnąć określony wizerunek psa, jednocześnie wierząc, że cały proces kopiowania (zabieg chirurgiczny oraz późniejsza rekonwalescencja) w obecnym stanie wiedzy weterynaryjnej jest możliwy do przeprowadzenia przy jednoczesnym uniknięciu cierpienia psa, np. dzięki możliwości zastosowania leków znieczulających i przeciwbólowych.

Kopiowanie polega na przycięciu psom uszu lub ogona. Przycięcie uszu ma na celu nadanie im określonego kształtu bądź zmniejszenie ich rozmiarów. Niekiedy samo przycięcie nie wystarczy, aby osiągnąć zamierzony wygląd psa, i dlatego po zabiegu uszy są dalej kształtowane poprzez ich fizyczne stawianie albo klejenie²⁰. Z kolei ogon jest przycinany po to, aby nadać mu odpowiednią długość (u niektórych ras tnę się cały ogon,

²⁰ Na forach zrzeszających „miłośników” określonych psich ras, funkcjonujących na najbardziej znanych portalach społecznościowych, ich członkowie często wymieniają się swoimi spostrzeżeniami i doświadczeniami w zakresie kształtowania uszu swoich psów. Przeczytać można, że stosowane są np. metody na tampony z aplikatorem. Część bawełniana tamponu wprowadzana jest do kanału ucha psa, zaś plastikowa stanowi stelaż dla przyciętego ucha – ucho i tampon zostają obklejone dookoła plastrem, następnie uszy ustawia się w liniach prostych, łączy poprzeczką nad głową psa i pozostawia do momentu, gdy uszy będą stać wystarczająco pionowo i blisko siebie. Podobnie wygląda stawianie uszu metodą na patyczki drewniane albo na papierowe ruloniki. Instrukcje

u innych tylko część). Oba zabiegi są zabiegami chirurgicznymi, które mają na celu ukształtowanie uszu i ogonów w sposób charakterystyczny i odpowiadający wzorcowi danej rasy. Mając na względzie nielegalność tego zabiegu, w wielu podręcznikach weterynaryjnych nie umieszcza się informacji o tym, jak przebiega procedura przycinania²¹.

Sprawca znęcania się nad zwierzętami, w tym w postaci kopiowania psom uszu i ogonów, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Jeżeli sprawca działał ze szczególnym okrucieństwem (w przypadku kopiowania mogłoby je stanowić np. obcinanie bez znieczulenia, na tzw. żywcą), podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Skazując właściciela za przestępstwo znęcania się określone w art. 35 ust. 1a u.o.z., sąd orzeka również przepadek zwierzęcia. Oznacza to, że jeśli właściciel psa zostanie skazany za przycięcie uszu lub ogona swojemu psu, zwierzę zostanie mu odebrane i przekazane pod opiekę podmiotów zajmujących się ochroną zwierząt (np. do schroniska dla zwierząt bądź pod opiekę organizacji pozarządowej). Co więcej, w przypadku skazania za znęcanie się nad zwierzęciem sąd może również orzec, tytułem środka karnego, zakaz posiadania wszelkich zwierząt albo określonej kategorii zwierząt. Natomiast jeśli znęcanie się cechowało szczególne okrucieństwo, wskazany środek karny orzeka się obligatoryjnie.

Dodatkową dolegliwość ukarania może odczuć lekarz weterynarii, który dokonał nielegalnego obcięcia uszu lub ogona u psa. W art. 35 ust. 4 u.o.z. prawodawca przewidział, że jeśli przestępstwo znęcania się nad zwierzęciem zostanie popełnione w związku z wykonywaniem zawodu, prowadzeniem działalności lub wykonywaniem czynności wymagających zezwolenia, które są związane z wykorzystywaniem lub oddziaływaniem na zwierzęta, sąd może w takiej sytuacji orzec środek karny w postaci zakazu wykonywania wszelkich lub określonych zawodów, prowadzenia

stawiania psom uszu po zabiegu ich przycięcia są publikowane na wspomnianych forach, mimo pełnej świadomości nielegalności kopiowania uszu psom w Polsce, co wynika z dyskusji prowadzonych w komentarzach pod publikowanymi postami.

²¹ K.E. Mills, J. Robbins, M.A.G. von Keyserlingk, *Tail Docking and Ear Cropping Dogs: Public Awareness and Perceptions*, „PLOS ONE” 2016/6, <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0158131> (dostęp: 15.02.2022 r.).

wszelkiej lub określonej działalności lub wykonywania wszelkich lub określonych czynności wymagających zezwolenia, które są związane z wykorzystywaniem zwierząt lub oddziaływaniem na nie. Orzeczenie tej dodatkowej dolegliwości wobec lekarza weterynarii (jak również innej osoby, która w związku ze swoją działalnością zobowiązana jest dbać o zwierzęta, np. technika weterynarii) jest w pełni uzasadnione i z moralnego punktu widzenia wręcz niezbędne. Weterynarze są zobowiązani nieść zwierzętom pomoc. Skoro przycięcie uszu lub ogona u psa nie niesie mu żadnego ratunku i nie ma medycznego, zdrowotnego uzasadnienia, to weterynarz powinien być pierwszym stojącym w obronie zwierząt, które właściciele chcą poddać zabiegowi kopiowania.

Na weterynarzach ciąży zresztą jeszcze jeden obowiązek, a mianowicie zawiadomienia organów ścigania o możliwości popełnienia przestępstwa przez właściciela psa. Do lecznic dla zwierząt trafiają psy, które stały się ofiarami domowego obcięcia ogona bądź ucha. Właściciele takich zwierząt tłumaczą lekarzom, że zabiegu dokonali, ponieważ doszło do złamania ogona albo poszarpania psiego ucha przez jakieś dzikie zwierzę, które zaatakowało pupila podczas np. spaceru w lesie. Lekarze weterynarii mają jednak świadomość, jak sporadyczne są tego rodzaju incydenty, o których opowiadają właściciele psów. Co więcej, nawet jeśli rzeczywiście opisywane sytuacje miałyby miejsce, oceny konieczności obcięcia ucha lub ogona powinien dokonać specjalista – lekarz weterynarii, a nie właściciel psa. Zwłaszcza że przeprowadzenie takiego zabiegu w warunkach domowych, bez odpowiedniego zaplecza, np. w postaci leków dla zwierzęcia, stanowi wręcz torturę i powoduje niewyobrażalny ból. Weterynarze, mając podejrzenie popełnienia przestępstwa, podobnie jak każdy inny obywatel, mają obowiązek zawiadomić o tym odpowiedni organ. Powinni podchodzić do realizacji tego obowiązku ze szczególną sumiennością, ponieważ jeśli nie pomogą zwierzęciu, choć są szczególnie do tego zobowiązani, mało prawdopodobne, że uczyni to ktokolwiek inny.

Dodać należy, że odpowiedzialność karna wynikająca z poddania psa zabiegowi obcięcia uszu lub ogona to nie jedyna konsekwencja, jaka może spotkać właściciela zwierzęcia. Wielu opiekunów psów rasowych bierze ze swoimi zwierzętami udział w wystawach. Uczestnicy takich imprez

wystawiają swoje psy, aby uzyskać informację od sędziów kynologicznych, jak bardzo ich podopieczni odpowiadają wzorcowi rasy, a także jakie mają ewentualne niedostatki. Uzyskane przez psa oceny sędziowskie kwalifikują go następnie do hodowli (bądź jeśli są złe, dyskwalifikują go z hodowli)²².

Przez długi czas na wystawach psów rasowych można było oglądać psy kopiowane. Natomiast w 2016 r. zniesiono taką możliwość. Stało się tak wskutek uchwały Zarządu Głównego Związku Kynologicznego w Polsce, który 16.09.2015 r. podjął uchwałę, że od 1.01.2016 r. psy urodzone w Polsce po 1.01.2012 r.²³ mające skopiowane uszy lub ogony nie będą przyjmowane na wystawy. Tym samym osoby, które chcą wystawiać swoje psy, nie mogą tego robić, jeśli dokonały lub dopuściły do przycięcia swojego psu uszu lub ogona.

4. Podsumowanie

Odpowiadając na pytanie zawarte w tytule artykułu, należy wskazać, że obcinanie psom uszu i ogonów było, ale niestety nie minęło. Chociaż w Polsce od lat obowiązuje zakaz przeprowadzania takiego zabiegu na zwierzętach, a kopiowanie psom uszu i ogonów stanowi jedną z form znęcania się nad zwierzętami i jest przestępstwem, właściciele psów wciąż znajdują sposoby, aby wizualnie upodobnić swoje zwierzęta do utrwalonych na przestrzeni lat wzorców ras. Motywy właścicieli psów wynikają wyłącznie z ich estetycznych preferencji, nie mając żadnego uzasadnienia medycznego. W celu przycinania uszu i ogonów psom ich właściciele praktykują turystykę zabiegową do krajów, gdzie kopiowanie jest legalne. Dzieje się to z egoistycznych pobudek i bez zważania na cierpienie zwierząt. Co więcej, w przycinaniu uszu i ogonów udział biorą także hodowcy psów rasowych. Chcąc więcej zarobić, na życzenie klienta organizują takie zabiegi u zagranicznych lekarzy weterynarii.

²² Czym są wystawy psów rasowych?, <https://www.laczynaspies.pl/wystawy/czym-sa-wystawy-psow-rasowych> (dostęp: 15.02.2022 r.).

²³ Termin wynika z wejścia w życie ustawy z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (Dz.U. Nr 230, poz. 1373), którą wprowadzono zakaz kopiowania psom uszu i ogonów.

Obcinanie psom uszu i ogonów stanowi istotny problem oraz wyzwanie dla legislatora, dla organów ścigania, a także dla wymiaru sprawiedliwości. Aktualna, przypuszczalnie duża skala zjawiska (a przypuszczenie to powstało na podstawie codziennych obserwacji psów spotykanych choćby na spacerach autorki ze swoim pupilem) świadczy o tym, że mimo prawnych zakazów przycinanie uszu i ogonów wciąż jest przez wielu właścicieli zwierząt praktykowane i – co ważne – będzie praktykowane dalej. Dopóki będzie brakować stanowczych reakcji wobec tego rodzaju zabiegów – ze strony weterynarzy, wszystkich hodowców, innych właścicieli psów, a także organów ścigania i organizacji pozarządowych – dopóty będą właściele lub opiekunowie psów realizujący zabieg kopiowania na swoich zwierzętach. Mając na względzie dobro zwierząt, a także społeczny obowiązek humanitarnego ich traktowania i opiekowania się nimi, zestawione z wręcz trywialnymi powodami przeprowadzania tego rodzaju zabiegów (jak inaczej bowiem nazwać chęć zmiany wyglądu psa, aby bardziej się nam podobał?), z całą stanowczością należy stwierdzić, że kopiowanie uszu i ogonów u psów powinno zostać całkowicie wyeliminowane, a próby podtrzymania istnienia takich zabiegów konsekwentnie karane.

Streszczenie

Jednym z istotnych skutków współczesnej cywilizacji naukowo-technicznej jest kryzys etyczny i związane z nim umniejszanie ważności niektórych z obszarów funkcjonowania człowieka. Z kryzysem etycznym wiąże się m.in. problematyka (nie)humanitarnego traktowania zwierząt, do którego zobowiązują polskie społeczeństwo zarówno prawo (art. 5 ustawy o ochronie zwierząt), jak i normy moralne. Mimo tego człowiek niejednokrotnie w sposób wybiórczy interpretuje ciążyący na nim obowiązek traktowania zwierząt w sposób uwzględniający ich potrzeby i zapewniający im opiekę i ochronę, przedkładając nad dobro tych istot własne potrzeby czy wręcz upodobania. Przykładem takiego naganego zachowania jest proceder kopiowania psom uszu i ogonów, czyli obcinania im tych części ciała w celu jak najwierniejszego odtworzenia wzorcowego wyglądu danej rasy. Artykuł przedstawia prawne aspekty przedmiotowego problemu. Zaprezentowano w nim uregulowania

dotyczące obcinania psom uszu i ogonów zawarte w Europejskiej konwencji o ochronie zwierząt domowych, a także w ustawie o ochronie zwierząt z 1997 r. Opracowanie uwypukla aktualność tytułowego zagadnienia i związany z nim problem ciemnej liczby przestępstw obcinania psom uszu i ogonów.

Słowa kluczowe: ustawa o ochronie zwierząt, psy, kopiowanie uszu i ogonów, przycinanie uszu i ogonów, psy rasowe, znęcanie się nad zwierzętami

DIANA DAJNOWICZ-PIESIECKA – doktor nauk prawnych,
Katedra Prawa Karnego i Kryminologii, Wydział Prawa,
Uniwersytet w Białymstoku
ORCID: 0000-0003-1609-8463

Bibliografia

Literatura

- Kuszelewicz K., *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, Warszawa 2021
- Mamzer H., *Czy jest możliwy wspólny dobrostan ludzi i innych zwierząt?*, „Życie Weterynaryjne” 2018/10
- Mamzer H., *Specyfika pracy biegłego sądowego z zakresu dobrostanu zwierząt*, „Życie Weterynaryjne” 2017/9
- Mozgawa M. [w:] *Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko zasobom przyrody i środowisku. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2017
- Powierża K., *Zabiegi medyczne wpływające na komunikację w świecie psów*, „Przegląd Hodowlany” 2020/5
- Wiak K. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, Legalis
- Żakiewicz M., *Chirurgia małych zwierząt*, Warszawa 1983

Źródła internetowe

- Czym są wystawy psów rasowych?*, <https://www.laczynaspies.pl/wystawy/czym-sa-wystawy-psow-rasowych> (dostęp: 15.02.2022 r.)
- Google.com, hasło „doberman”, <https://tiny.pl/9dstd> (dostęp: 15.02.2022 r.)

Informacje dotyczące Europejskiej konwencji o ochronie zwierząt domowych, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=125> (dostęp: 15.02.2022 r.)

Mania A., *Nie chciałbym mieć dobermana z długim ogonem*, „Przyjaciel PIES” 2001, <https://zuzpasjaodogoargentino.wordpress.com/2019/02/18/nie-chcialbym-miec-dobermana-z-dlugim-ogonem> (dostęp: 15.02.2022 r.)

Mills K.E., Robbins J., Keyserlingk M.A.G. von, *Tail Docking and Ear Cropping Dogs: Public Awareness and Perceptions*, „PLOS ONE” 2016/6, <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0158131> (dostęp: 15.02.2022 r.)

Związek Kynologiczny w Polsce – Oddział we Włocławku, *Aktualny stan prawny dotyczący cięcia uszu i ogonów w krajach należących do sekcji europejskiej FCI*, http://www.zkwpwloclawek.pl/images/stories/regulaminy/ciecie_uszu_i_ogonow.pdf?fbclid=IwAR2VxNky4QUWv1IdwPZuWPi_7kSo_Dq6ztOalixwomknMgEqZStju43bNSM (dostęp: 15.02.2022 r.)

Akty prawne

Europejska konwencja o ochronie zwierząt domowych sporządzona w Strasburgu 13.11.1987 r., <https://rm.coe.int/168007a67d> (dostęp: 15.02.2022 r.)

Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem sporządzona w Waszyngtonie 3.03.1973 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 27, poz. 112)

Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie 19.09.1979 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 58, poz. 263 ze zm.)

Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2021 r. poz. 2345 ze zm.)

Ustawa z 21.08.1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2020 r. poz. 638 ze zm.)

Ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (Dz.U. Nr 230, poz. 1373)

Orzecznictwo

Wyrok SN z 16.11.2009 r., V KK 187/09, LEX nr 553896

Wyrok SR w Kaliszu z 6.02.2018 r., II K 888/17, LEX nr 2535370

Maciej Długosz

ZACHOWANIE NALEŻYTEJ OSTROŻNOŚCI W DYSPONOWANIU PRZEDMIOTAMI PRZEZ ICH WŁAŚCICIELA LUB OSOBĘ POSIADAJĄCĄ DO NICH TYTUŁ PRAWNY W KONTEKŚCIE MOŻLIWOŚCI ORZECZENIA ICH PRZEPADKU W POSTĘPOWANIU KARNOSKARBOWYM – UJĘCIE DOKTRYNALNE, ORZECZNICZE, STATYSTYCZNE

1. Wstęp

Dokonując wnikliwej weryfikacji instytucji prawnych, jakie zostały przez ustawodawcę zawarte w ustawie Kodeks karny skarbowy, należy wskazać, że przedmiotowy akt prawny zawiera własną odmianę przepadku przedmiotów. Istnienie tego uregulowania stanowi następstwo urzeczywistnienia przez Kodeks karny skarbowy funkcji, jakie założono do zrealizowania przez prawo karne skarbowe, a więc *de facto* szeroko rozumianej represji (w tym również finansowej) wobec zachowań nakierowanych na uszczuplenie środków publicznych chronionych przez omawianą ustawę. Jak wskazuje J. Sawicki, celem dość szerokiego unormowania przedmiotowej instytucji pozostaje spowodowanie u sprawcy czynu zabronionego stypizowanego w Kodeksie karnym skarbowym dolegliwości w postaci ingerencji w środki, przedmioty i wartości związane z tym zachowaniem (w tym przedmioty, które były przeznaczone do jego realizacji), a w konsekwencji wyłączenie ich z majątku sprawcy.

Wyżej wymieniony autor podkreślił, że przepadek przedmiotów stanowi środek mający na celu wyeliminowanie możliwości przysporzenia przez sprawcę przestępstwa karnoskarbowego jakichkolwiek benefitów z tego zachowania¹. Ewaluacja zagadnienia hipotetycznych wariantów popełnienia czynów zabronionych, a także przesłanek właściwych przepisów Kodeksu karnego skarbowego wskazuje, że kwestią problematyczną na gruncie analizowanych norm prawnokarnych pozostaje orzeczenie przepadku przedmiotów, które nie są własnością osoby będącej sprawcą zachowania inkryminowanego. Mając na względzie powyższe twierdzenia, przedmiotem niniejszej pracy należy uczynić zagadnienie, które zostało przez ustawodawcę zawarte w treści art. 31 § 1a k.k.s., który daje sądowi rozpoznającemu określoną sprawę karnoskarbową możliwość orzeczenia przepadku środków użytych lub mogących ulec użyciu przy popełnieniu ww. czynów zabronionych.

2. *Instrumenta sceleris* i przepadek przedmiotów w prawie karnym skarbowym – uwagi ogólne

Ewaluacja zagadnienia przepadku przedmiotów określonych w art. 31 § 1a k.k.s. wymaga w pierwszej kolejności wskazania, jakie przedmioty objęte zostały dyspozycją przedmiotowej normy prawnej. Odpowiedź na to pytanie można odnaleźć w treści art. 29 k.k.s., który wymienia rodzaje przedmiotów – sklasyfikowane w czterech grupach – podlegających przepadkowi². Z perspektywy prowadzonych rozważań należy skupić się na rzeczach, o których mowa w art. 29 pkt 2 k.k.s., tj. tzw. *instrumenta sceleris*. Przepis ten sytuuje zasadę, że przepadkowi podlegają rzeczy, które stanowiły narzędzie służące do dokonania czynu przestępnego. V. Kornska-Wrzosek podnosi, że ww. jednostka redakcyjna tekstu prawnego obejmuje swoim zakresem także przedmioty, wobec których – na podstawie okoliczności towarzyszących rozpoznawanej sprawie – możliwe

¹ J. Sawicki [w:] J. Sawicki, G. Skowronek, *Prawo karne skarbowe. Zagadnienia materialnoprawne, procesowe i wykonawcze*, Warszawa 2017, s. 121–122.

² L. Wilk [w:] L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2021, Legalis, art. 29.

jest przyjęcie jedynie założenia, że mogły stanowić środek służący do realizacji znamion czynu zabronionego. Podstawą omawianej regulacji pozostaje istnienie możliwości wielokrotnego korzystania z określonych rzeczy, a które to może być ukierunkowane na ponowne wystąpienie za ich pośrednictwem przeciwko normom karnoskarbowym. Dyspozycja omawianego przepisu *expressis verbis* dookreśla, że ww. przedmioty muszą przybierać postać tzw. mienia ruchomego. Nadto w toczących się postępowaniach ważną rolę odgrywają także okoliczności związane z wytworzeniem poszczególnych przedmiotów lub wejściem w ich posiadanie przez sprawcę przestępstwa skarbowego. Przedmiotowe okoliczności w kontekście samego art. 29 pkt 2 k.k.s. pozostają obojętne, albowiem w tym zakresie istotna jest sama konstatacja sądu, że rzecz stanowiła środek umożliwiający wykorzystanie go do realizacji znamion czynu zabronionego lub hipotetycznie mogła go stanowić. Natomiast sytuacja kształtuje się odmiennie w przypadku art. 31 § 1a k.k.s., gdzie okoliczności związane z wejściem w posiadanie określonych przedmiotów nabierają znaczenia, albowiem będą one *de facto* przesądzać o możliwości orzeczenia przepadku³. Rozważania na temat *instrumenta sceleris* należy podsumować cytowanym przez F. Prusaka poglądem orzeczniczym, zgodnie z którym: „Przedmiotem służącym do popełnienia przestępstwa jest każda rzecz, niekoniecznie wytworzona w celu przestępczym, której użycie umożliwia lub co najmniej ułatwia sprawcy realizację zamierzonego czynu przestępczego albo jego poszczególnych stadiów (wyrok SN z dnia 11 kwietnia 1984 r., RNd 4/84, OSNKW 1984, nr 11–12, poz. 113)”⁴.

Punktem wyjścia dla orzeczenia przepadku w postępowaniu toczącym się na podstawie przepisów Kodeksu karnego skarbowego pozostaje art. 30 § 1 k.k.s., zgodnie z którym „sąd może orzec przepadek przedmiotów tylko w wypadkach przewidzianych w kodeksie, a orzeka, jeżeli kodeks tak stanowi”. Dokonując charakterystyki istoty i warunków rozstrzygnięcia, jakim jest przepadek w ogólności, należy wskazać, że w aktualnie obowiązującej ustawie karnoskarbowej wprowadzone

³ V. Konarska-Wrzošek [w:] *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, red. I. Zgoliński, Warszawa 2021, LEX, art. 29.

⁴ F. Prusak, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, t. 1, Art. 1–53, Kraków 2006, LEX, art. 29; zob. też: *Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, red. E.M. Guzik-Makaruk, Warszawa 2012.